

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Pražský lingvistický kroužek a jeho přínos pro
strukturalismus v antropologii**

Miroslava Nováčková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Pražský lingvistický kroužek a jeho přínos pro
strukturalismus v antropologii**

Miroslava Nováčková

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Prof. RNDr. Ivu Budilovi, Ph.D., DSc. za metodické vedení, věcné připomínky a cenné rady. Poděkování patří také mé rodině za morální a finanční podporu během celého studia.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	FERDINAND DE SAUSSURE	3
	2.1 Dětství a rodina	3
	2.2 Studium, dílo a významné postavy tehdejší jazykovědy	4
	2.3 Profesní dráha	6
	2.4 Kurs obecné lingvistiky	8
3	PRAŽSKÝ LINGVISTICKÝ KROUŽEK	12
	3.1 Praha v období před a po první světové válce	12
	3.2 Ruské lingvistické bádání na počátku dvacátého století	12
	3.3 Dějiny Pražského lingvistického kroužku	14
	3.3.1 Založení PLK	14
	3.3.2 Působení kroužku v prvním desetiletí od jeho založení	15
	3.3.3 Činnost PLK po německé okupaci	18
	3.3.4 Poválečné období	18
	3.4 Vnější vlivy a metoda bádání PLK	20
4	KODAŇSKÝ LINGVISTICKÝ KROUŽEK	23
	4.1 Louis Hjelmslev	23
	4.2 Historie Kodaňského lingvistického kroužku	24
5	STRUKTURALISMUS V LINGVISTICE	26
	5.1 Pražský strukturalismus	26

5.1.1	Fonologie distinktivních rysů	28
5.1.2	Syntagma a paradigma	29
6	STRUKTURALISMUS V ANTROPOLOGII	32
6.1	Dvě strukturalistické větve na území Evropy	32
6.2	Základní charakteristiky strukturální antropologie a její analýzy.....	33
7	CLAUDE LÉVI-STRAUSS	36
7.1	Život a dílo	36
7.2	Analýza mýtů	37
7.3	Lévi-Straussova strukturální analýza mýtů	38
7.3.1	Syrové a vařené.....	41
8	ZÁVĚR	45
9	RESUMÉ	48
10	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	49
10.1	Literatura	49
10.2	Elektronické zdroje.....	52

1 ÚVOD

Za téma mé bakalářské práce jsem si vybrala Pražský lingvistický kroužek a jeho přínos pro strukturalismus v antropologii. Cílem práce je tedy představit Pražský lingvistický kroužek v širším historickém a intelektuálním kontextu, podrobněji se zaměřit na některé body z jeho strukturální lingvistiky a s ohledem na ně charakterizovat základní body strukturální antropologie, na konec pak konkrétněji ukázat vliv strukturálních lingvistů na strukturální analýze mýtů Clauda Lévi-Strausse. Práce je rozdělena celkem do šesti hlavních kapitol obsahujících dílčí podkapitoly.

První kapitola bude věnována jednomu z nejvýznamnějších světových lingvistů Ferdinandu de Saussurovi, jenž je právem označován za otce moderní lingvistiky. Na jeho učení navázaly tři významné strukturální školy a to ženevská, pražská a kodaňská. Tento fakt je mimo jiné důvodem, proč považuji za nezbytné začít právě představením jeho života a díla. Věnovat se budu i popisu některých konceptů publikovaných v jeho nejslavnějším díle *Kursu obecné lingvistiky*. Zaměřím se obzvláště na ty, které měly největší vliv na formování pražské školy, to je například na dichotomii langue/parole či na synchronní a diachronní pojetí jazyka.

Ve druhé kapitole přejdu k Pražskému lingvistickému kroužku. Jeho unikátnost spočívá mimo jiné i ve spolupráci s ruskými jazykovědci, proto se na začátku krátce zaměřím na jazykovědné bádání v tehdejším Rusku. Následovat bude shrnutí historie pražské školy a jejího přístupu ke studiu jazyka. Součástí je například srovnání rozdílů v metodologii Pražského lingvistického kroužku a jeho předchůdců, tzv. mladogramatiků.

Po představení pražské školy bude následovat mnohem kratší, čtvrtá kapitola, věnovaná Kodaňskému lingvistickému kroužku, neboť je, jak již bylo zmíněno, vedle školy pražské a ženevské, jednou ze tří

strukturálních lingvistických škol navazujících na Saussura. Jejím zakladatelem a zároveň nejvýznamnějším kodaňským lingvistou té doby byl Louis Hjelmslev. Oproti strukturální lingvistice pražské školy přichází s novým a značně odlišným pojetím jazyka, s tzv. teorií glosématiky.

Pátá kapitola s názvem strukturalismus v lingvistice se opět bude vracet k Pražskému lingvistickému kroužku a strukturální lingvistice, jež po několik desetiletí zaujímala dominantní místo na vědeckém poli celého západního světa. Zaměřím se na další znaky pražského strukturalismu vedle těch, jež již budou zmíněny v předcházející kapitole. Součástí této kapitoly budou dvě podkapitoly týkající se distinktivních rysů a syntagmatických a paradigmatických vztahů. Právě tyto dva koncepty často přebírají a uplatňují strukturální antropologové.

V následující kapitole konečně přistoupím k charakteristice strukturální antropologie. V první řadě bude potřeba rozlišit dvě strukturalistické větve, které lze najít na území Evropy. Rozlišení těchto dvou větví je učiněno na základě vlivu sociologa a představitele funkcionalistického směru Émile Durkheima. Následovat bude kapitola týkající se základních charakteristik francouzské strukturální antropologie, mezi které patří například důraz na celek, či synchronní analýzu.

V poslední sedmé kapitole stručně shrnu život a dílo nejvýznamnějšího představitele francouzské strukturální antropologie a jednoho z nejvýznamnějších antropologů vůbec Clauda Lévi-Strausse. Poté se podrobněji zaměřím na jeho strukturální analýzu mýtů a mytického myšlení, následně se pokusím o nastínění metody užitě v jeho rozsáhlé tetralogii *Mythologica*. K tomu využiju jejího prvního dílu s názvem *Syrové a vařené*.

2 FERDINAND DE SAUSSURE

2.1 Dětství a rodina

Ferdinand Mongin de Saussure se narodil 26. listopadu 1857 v Ženevě (Saussure 1996: 257). Jeho rodina patřila k tehdejší aristokratické vrstvě tohoto města. Rodinné kořeny sahají do Francie k oblasti Lotrinska. V šestnáctém století, tedy v době, kdy zde začali být pronásledováni protestanti, odtud jeho předci odešli, byli kalvinisté (Bouissac 2010: 36). Útočiště našli ve Švýcarsku v Ženevě, kde se usadili a roku 1556 se zde stali řádnými občany (Saussure 1996: 258).

Ferdinand byl nejstarším z devíti dětí. Celá rodina žila v honosném domě v centru Ženevy, který rodu Saussurů patřil již od počátku osmnáctého století. Již od útlého věku měl přístup k mnoha odborným knihám, které patřily do rodinné knihovny. Ta obsahovala především sbírky geografie, přírodovědy, fyziky a filosofie, neboť právě těmito obory se mnoho členů jeho rodiny již po generace zabývalo. (Bouissac 2010: 36-37)

Z rodu Saussurů pochází osobnosti, jako byl advokát, znalec evropské agronomie a spolupracovník francouzské Encyklopedie Nicolas de Saussure (1709 – 1791). Dále pak jeho syn Horace-Bénédicta (1740 – 1799), který se již ve svých dvaadvaceti letech stal profesorem filosofie a přírodních věd na akademii v Ženevě. I jeho dvě děti Albertina-Adrienne (1766 – 1841) a Nicolas-Théodore (1767 – 1845) pokračují ve vědecké cestě svého otce. Druhým synem Nicolase byl Henri (1829 – 1905), věnoval se především geologii, stal se doktorem na univerzitě v Ženevě a uskutečnil dvouletou cestu do Antil, Mexika a Spojených států amerických, při nichž nasbíral mnoho druhů minerálů. Po návratu se oženil s dívkou z rodu Pourtalés. Jejich prvorozeným synem byl Ferdinand. (Saussure 1996: 258-259)

2.2 Studium, dílo a významné postavy tehdejší jazykovědy

Rodina, stejně jako rodinná tradice, motivovala Ferdinanda k vědeckému bádání. Už od mala byly Ferdinandovým nejoblíbenějším předmětem jazyky, na počátku školní docházky jich ovládal několik - němčinu, latinu, angličtinu a řečtinu. Zanedlouho proto zanechal studia nové slovní zásoby a začal se zabírat souvislostí některých slov v odlišných jazycích. Dříve než mu bylo patnáct let, se pokusil napsat esej o obecném systému řeči (Bouissac 2010: 37-38). V roce 1872 tuto esej dokončuje a nazývá ji *Essai sur les langur*, tedy Pojednání o jazycích (Saussure 1996: 261). „Jeho hlavní tezí je, že ať vyjdeme z rozboru kteréhokoliv jazyka, vždy můžeme dospět ke kořenům o dvou či třech souhláskách, za předpokladu, že stanovíme, že $p=b=f=v$, $k=g=ch$, $t=d=th$ “ (tamtéž).

Velký vliv měl na mladého Saussura Adolph Pictet, nejvýznamnější švýcarský lingvista té doby, přítel rodiny Saussurů. Bral mladého Ferdinanda na cesty po zemi a hovořil s ním o vědách, hlavně o etnologii a etymologii. Po nějaké době sebral Ferdinand odvalu a prezentoval Pictetovi svou teorii, jež podepřel mnoha příklady z řečtiny, latiny a němčiny. Pictet mu poté doporučil další studium lingvistiky a bádání v této oblasti a navedl ho ke studiu sanskrtu. (Bouissac 2010: 38)

Dříve než mladý Ferdinand začal studovat na gymnáziu, poslali ho rodiče na rok k čekání na Collège public (Saussure 1996: 262). Zde v šestnácti letech učinil další významný objev, nyní ve fonetice. Objasnili situaci, kdy se souhláska „n“ u zastaralých řeckých tvarů vyslovuje jako „a“ a tuto situaci doložil řadou příkladů. Doposud byl tento jev považován za anomálii (Bouissac 2010: 40). Následně nastupuje na gymnázium v Ženevě, kde se zabývá hlavně studiem sanskrtu z Boppovy gramatiky (Saussure 1996: 263).

Na univerzitě v Ženevě, kde s ohledem na rodinnou tradici studoval od svých sedmnácti let fyziku a chemii, se jeho zájem nadále točí kolem

lingvistiky a filologie. Ve svém volném čase navštěvuje hodiny řecké a latinské mluvnice u soukromého profesora Louise Morela (tamtéž). Nakonec jeho rodina souhlasila, aby se Ferdinand začal plně věnovat studiu lingvistiky a aby odešel na univerzitu do Lipska. V této době byla univerzita centrem indoevropské lingvistiky, působily zde osobnosti jako Georg Curtius či August Leskien, a také centrem mladogramatiků. Saussure navštěvoval především kurzy perštiny, irštiny, slavistiky či historie němčiny. (Bouissac 2010: 41-45)

Na univerzitě v Lipsku udržoval úzký vztah i s Karlem Brugmannem (1849 – 1919). Brugmann chtěl objevit univerzální fonetická pravidla, která by neobsahovala žádné výjimky. Představit si je lze jako nevědomé a mechanické změny v artikulaci během dlouhé časové periody. Tyto změny jsou odpovědné za odlišnosti pozorované u jazyků v rámci jedné jazykové rodiny. Výsledkem jeho studia byla teorie o tzv. „nasalis sonans“, ve skutečnosti to bylo přesně to, co Ferdinand objevil již ve svých 16 letech. Bohužel si svůj objev nechal sám pro sebe a přišel v něm tak o prvenství. (Tamtéž: 46)

Saussure se začal plně věnovat svému novému zájmu - vokalizaci v indoevropských jazycích. Na základě této práce vzniklo jeho nejrozsáhlejší a zároveň jediné vlastnoručně napsané dílo *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Pojednání o primitivním vokalickém systému v indoevropských jazycích), vydané v Lipsku v roce 1878. Díky této studii se stal plnohodnotným a ceněným evropským lingvistou i navzdory prvním negativním reakcím německých lingvistů. (Tamtéž)

V roce 1878 na čas přesídlil z Lipska do Berlína, tedy na území tehdejšího Pruska, kde se usadil u svého strýce z matčiny strany. Zde navštěvoval kurzy sanskrtu a keltštiny vedené specialisty jako byli Hermann Oldenberg (1854 – 1920) a Heinrich Zimmer (1851 – 1910). Heinrich Zimmer přeložil do němčiny novou práci významného amerického lingvisty Williama Dwighta Whitneyho – *The life and growth*

of language. Do Lipska se vrátil v roce 1879 a definitivně zde ukončil studium v roce 1880, jeho disertační práce se týkala genitivů v sanskrtu. (Tamtéž: 49)

Po celou dobu svého studia v Lipsku se zajímal o Pařížskou jazykovědnou společnost, kam byl přijat již v roce 1876 (Saussure 1996: 264). Esej, kterou připravil speciálně pro její zasedání, zde byla přečtena dříve, než mu bylo dvacet let a následně vyšla i v jejich časopise. Až do této doby drželo vedoucí pozici v lingvistice převážně Německo. Saussure byl ale stále více nespokojený s děním na německé akademické půdě a zároveň ho zklamalo vlažné hodnocení jeho Pojednání, které se odtud dostavilo. Naopak ve Francii bylo jeho dílo přijato s nadšením. Francie se v této době, po právě skončené prusko-francouzské válce, snažila znovu dobýt svou mezinárodní prestiž. I lingvistika se zde opět stala atraktivní pro mnohé evropské studenty. Zasluhu na tomto obnovení měl i francouzský učenec Michel Bréal (1832 – 1915), který studoval v Berlíně u Franze Boppa a přeložil do francouzštiny jeho komparativní gramatiku indoevropských jazyků, po návratu do Paříže se stal vedoucí osobností zdejší jazykovědy. (Bouissac: 50-51)

2.3 Profesionální dráha

V roce 1880 Saussure odešel do Paříže a usadil se v Latinské čtvrti, dodnes známé jako studentská čtvrť. Brzy vznikl mezi ním a profesory zdejší univerzity osobní vztah. Mezi jeho přátele patřil například profesor Louis Havet, byl jedním z těch, kdo s nadšením přijali a zhodnotili jeho práci o indoevropských jazycích. O rok později se setkal s profesorem Michelelem Bréalem, který v Saussurovi viděl svého nástupce. Jmenoval ho proto svým odborným asistentem a zanedlouho se stal Saussure i mimořádným profesorem. Tak započala Saussurova kariéra v Paříži, pod křídly nejvýznamnějších lingvistů té doby. Zpočátku převzal některé přednášky po Havetovi a Bréalovi, jejich hlavní náplní

byla góština a stará němčina (Saussure 1996: 272). Později byl jedním z prvních, kdo ve Francii přednášeli o historické lingvistice. Pařížská jazykovědná společnost ho také pověřila editorstvím zpráv prezentovaných na pravidelných setkáních. (Bouissac 2010: 52-53)

V Paříži strávil celých deset let života, kolem roku 1890 bylo Michelu Bréalovi téměř 60 let a chystal se Ferdinandovi předat svou vedoucí pozici na Collège de France. V roce 1891 ale Saussure Paříž opouští a vrací se zpět do Ženevy, pravděpodobně kvůli stárnoucím rodičům a zdravotním problémům své matky. Jako od nejstaršího syna se od něj očekávalo, že udrží tradici rodu Saussurů, což nemohla převážit ani jeho slibná lingvistická kariéra. Po návratu do Ženevy se zde v roce 1892 oženil a měl dva syny. (Tamtéž: 54)

Ve Švýcarsku získal v roce 1891 místo na univerzitě v Ženevě, ale až v roce 1896 se stává „řádným profesorem sanskrtu a indoevropských jazyků“ (Saussure 1996: 280). Postupně získává další úkoly, je jmenován ředitelem knihovny fakulty filozofické a fakulty společenských věd a rozšiřuje své přednášky o kurzy fonologie, francouzštiny, německého jazyka a literatury či o kurzy sanskrtu. (Tamtéž)

Stejně jako v Paříži se i v Ženevě postupně vytváří okruh stálých Saussurových studentů a posluchačů. Díky tomu se kurzy stávají specializovanějšími a odbornějšími. Studenti také žádají Saussura o otevření kurzů góštiny a později i litevštiny. (Tamtéž: 281)

Od doby, kdy Saussure působí v Ženevě, mizí téměř jeho publikační činnost, pomineme-li některé recenze, či zápisy z přednášek. Klesá i jeho zájem o činnost vědeckou. Značnou pozornost věnuje studiu eposu o Nibelunzích a studiu anagramů, jež rozšiřuje na celé indoevropské jazykové prostředí. Nic ze svých poznatků ale nepublikoval, jeho myšlenky se zachovaly pouze skrze jeho ručně psané poznámky. (Tamtéž: 283-286)

V roce 1906 odchází z univerzity profesor Wertheimer a Saussure zaujímá jeho místo, rozšiřuje se tak jeho výuka o kurzy obecné lingvistiky a o komparativní studium indoevropských jazyků (tamtéž: 290). Na univerzitě setrvá až do roku 1912, kdy je ze zdravotních důvodů nucen odejít. Do konce svého života zůstane na zámku ve Vuffles, který patřil rodině jeho ženy. Saussure nakonec 22. února 1913 podlehl své nemoci. (Bouissac 2010: 54)

Bezprostředně po jeho smrti navázala na jeho učení ženevská škola, jejíž vedoucí osobností se na dlouho dobu stal Charles Bally. Cesta této školy se o několik let později úzce propletla se školou pražskou.

2.4 Kurs obecné lingvistiky

Kurs obecné lingvistiky je kompilací poznámek ze Saussurových přednášek, kterou vytvořilo několik jeho studentů z kurzů obecné a srovnávací lingvistiky na univerzitě v Ženevě. Největší podíl na sestavení této práce mají Charles Bally a Albert Sechehaye. Právě toto dílo, byť nebylo přímo napsáno autorem myšlenek, silně ovlivnilo moderní lingvistiku, a proto je také Ferdinand de Saussure právem označován za jejího otce. (Saussure 1996: 15)

Od prvního vydání knihy, tj. od roku 1916, bylo uskutečněno velké množství překladů, vydání a pozitivních i negativních ohlasů. Také vznikly tři lingvistické školy, souborně nazývané jako školy strukturalistické, které se Kursu dovolávají a myšlenky Saussura jsou pro ně stavebním kamenem. Jsou to školy pražská, kodaňská a ženevská. (Tamtéž)

Hlavním předmětem lingvistiky je dle Saussura studium jazyka. Lingvistika popisuje nejen všechny jazyky i s jejich historií, ale i obecné principy působící na jazyk a zákony vyskytující se ve všech jazycích. V neposlední řadě se lingvistika musí zabývat i vymezením sebe samé. Jazyk definuje jako „soubor nutných konvencí, přijatých společenským útvarem“ (tamtéž: 46) proto, aby byla jednotlivci umožněna schopnost

řeči. Jazyk je tedy „celek sám o sobě a princip klasifikace“ (tamtéž), zatímco řeč „je mnohotvárná a různorodá, (...) užívání řeči spočívá ve schopnosti, kterou máme od přírody“ (tamtéž). Jazyk lze oproti řeči zařadit mezi sociální fakty. Je to znakový systém, který vyjadřuje určité ideje, stejně jako písmo, abeceda hluchoněmých, atd. Můžeme si proto představit „vědu, která studuje život znaků v životě společnosti. Tvořila by část sociální psychologie, (...) nazveme ji sémiologie“ (tamtéž: 52). Dichotomie jazyk/řeč, neboli langue/parole, tvoří jeden z nejvýznamnějších konceptů Saussurova učení.

Jazyk je neustále reprezentován písmem. To představuje znakový systém. Existence jazyka nicméně není na písmu závislá. Rozlišujeme dva základní systémy písma a to ideografický a fonetický. V ideografickém systému je slovo reprezentováno jediným znakem, jenž je nezávislý na hláskách, ze kterých je slovo složeno. Tento znak se vztahuje ke slovu jako celku. Ve fonetickém systému se usiluje „o reprodukci sledu po sobě jdoucích hlásek ve slově“ (tamtéž: 60). Fonetické písmo může být alfabetské či slabičné, je tedy založené na dále neredukovatelných částech mluvy. (Tamtéž: 58-61)

Nyní je potřeba věnovat se hlavní, převratné Saussurově teorii. Jde o rozdělení na synchronní a diachronní studium lingvistiky. Synchronie se zaměřuje na současnost, na studium vztahů „mezi koexistujícími termíny určitého stavu jazyka“ (tamtéž: 170). Předmětem jejího studia není vše současné, ale pouze to, co odpovídá určitému jazyku. Informace ke studiu získává od mluvčích a jde až na úroveň dialektů a subdialektů (tamtéž: 118). Diachronní hledisko se zabývá proměnami jednotlivých jazykových prvků, tedy „termíny následnými, které se navzájem nahrazují v čase“ (tamtéž: 170). Podle Saussura převažuje synchronní hledisko, „protože pro masu mluvčích je skutečnou a jedinou realitou“ (tamtéž: 117). Důrazem na synchronii se Saussure jasně vymezil vůči vedoucímu historickému proudu vědy.

Saussure se zabývá i rozlišením fonologie a fonetiky. Fonetiku chápal především jako studium fyziologie hlásek a zvuků, které třídí a klasifikuje, je to „věda historická, analyzuje události, proměny a pohybuje se v čase“ (tamtéž: 67). Fonologie zkoumá zvukovou stránku přirozeného jazyka, stojí tedy „mimo čas, neboť mechanismus artikulace zůstává stále podobný sám sobě“ (tamtéž).

Velký přínos spočíval i v jeho popisu znaku. Znak je pro Saussura jakýmsi stavebním kamenem, který užíváme pro vyjádření našich myšlenek. Znaky nejsou pouhými hláskami nebo slabikami, ale jsou plnovýznamovými jednotkami, které různě kombinujeme a vytváříme tak věty. Jazykové znaky jsou podle něj sjednocením akustického obrazu a pojmu (Bouissac 2010: 90-91). Saussure později dále rozpracovává svojí teorii a to tak, že znak ponechává jako označení celku, ale termíny pojem a akustický obraz nahrazuje termíny označované a označující (Saussure: 97).

Základním principem znaku je arbitrárnost neboli nahodilost. Podle něho neexistuje žádné přirozené spojení mezi konkrétní povahou reality a určitým vzorcem zvuků. Důkazem toho je, že pokud slovo „přítel“ řekneme v jiném jazykovém prostředí, nebude pro posluchače možné odhadnout, co se za tímto akustickým obrazem skrývá za pojem. Jedinou výjimku představují slova zvukomalebná. (Bouissac 2010: 95)

Základní vlastností označujícího, tedy akustického obrazu, je lineárnost, což znamená, že označující má zvukovou povahu a probíhá v čase. Na principu lineárnosti závisí veškerý mechanismus jazyka, a proto nese stejnou důležitost jako arbitrárnost znaku. (Saussure 1996: 100)

Velkou pozornost věnoval i dalším otázkám z obecné lingvistiky týkajících se například vnitřní duality či syntagmatických a asociativních vazeb.

Saussure stanul na konci devatenáctého a na počátku dvacátého století jako jeden z největších lingvistů našich dějin. Nemůžeme mu upřít jeho obrovský přínos k teoretickému základu lingvistiky, stejně tak jako k metodám analýzy. Jeho *Kurs obecné lingvistiky* je nepostradatelným zdrojem při hledání jejích moderních počátků. (Waterman 1956: 308-309)

3 PRAŽSKÝ LINGVISTICKÝ KROUŽEK

3.1 Praha v období před a po první světové válce

V období před první světovou válkou nenalezneme na území Prahy, navzdory jejímu nepopíratelnému kulturnímu a vědeckému rozvoji, mnoho, co by naznačovalo její budoucí rozkvět. V druhé dekádě dvacátého století byla Praha pokládána, ve srovnání s jinými evropskými centry vzdělanosti, za pouhou provincii a „intelektuální pustinu“ (Toman 2011: 16), tak ji alespoň nazval Albert Einstein, který odtud v roce 1911 po ročním působení odcházel.

Po první světové válce se nově vzniklým Československem vzedmula vlna vlastenectví, která šla ruku v ruce s nezávislostí získanou po několika staletích habsburské nadvlády. „Mladí umělci a básníci české avantgardy energicky přijali za svou ideologii modernismus“ (tamtéž: 16). Při rozvoji domácí jazykovědy hrála významnou roli angažovanost Viléma Mathesia, profesora anglistiky, který usiloval o zapojení intelektuálů do veřejného dění. Své představy shrnul do souboru esejí s názvem *Kulturní aktivismus*, jež vyšel v novinách v listopadu roku 1926 (tamtéž: 17).

Důležitým faktorem, který umožnil zrod lingvistiky v Praze s jejím specifickým nádechem, byla vlna emigrantů z Ruska, která začala v souvislosti s bolševickým převratem (tamtéž). K příchozím, kteří později sehráli důležitou úlohu v naší jazykovědě, v této době patřili například N. S. Trubeckoj a S. Karcevskij.

3.2 Ruské lingvistické bádání na počátku dvacátého století

Rozšíření vědy a vzdělání v průběhu devatenáctého století se v Rusku projevilo hlavně budováním univerzit. Profesori na univerzitách nebyli primárně zapojeni do vědeckého bádání, pokud chtěli svou vědeckou činnost spojit s působením na univerzitě, museli tak učinit skrze

speciální společnosti, které pro tyto účely vznikaly. Tyto společnosti, či diskusní skupiny, „fungovaly jako alternativní komunikační střediska“ (tamtéž: 62). Nejvíce těchto společností vzniklo na základě zájmu o jazykovědu, hlavně v Sant-Petěrburgu a Moskvě.

Jednou z nejvýraznějších učených společností na počátku dvacátého století byla Moskevská dialektologická společnost, která vznikla v roce 1904 „na doporučení vůdčí osobnosti ruské filologie Alexeje Alexandroviče Šachmatova“ (tamtéž: 63). Společnost poskytovala prostor pro vědecké bádání především studentům a mladým odborníkům (byli to například Nikolaj Durnovo, či Dmitrij Ušakov), které v této době nejvíce přitahovalo studium dialektů. Velký důraz byl kladen také na terénní výzkum. (Tamtéž: 64-65)

Další jazykovědnou učenou společností byl Moskevský lingvistický kroužek, který se na žádost studentů Moskevské univerzity vyčlenil jako odnož z dialektologické společnosti. Oficiálně fungoval od roku 1915, přičemž několik let se jeho badatelská činnost nijak nelišila od činnosti dialektologické společnosti. Nezávislou organizací se kroužek stal v roce 1918. Mezi členy patřil především Roman Jakobson (1896 – 1982), Alexej Buslajev (1897 – 1960), Nikolaj Jakovlev (1892 – 1974) a další (tamtéž: 66-68). Největšího rozmachu dosáhl v letech 1919 – 1923, v této době došlo i k rozšíření počtu členů a ke spolupráci kroužku s OPOJAZem (viz dále). Mezi jeho činnosti, kromě pravidelných setkání a přednášek, patřila práce na slovníku ruštiny, terénní výzkumy, nové analýzy starých materiálů atd. V poslední fázi jeho existence byl nejčastějším tématem přednášek Ferdinand de Saussure a jeho *Kurs obecné lingvistiky*. Od roku 1923 ztratil Kroužek většinu finanční podpory a za nedlouho byl rozpuštěn. (Tamtéž 81-86)

Poslední významnou ruskou jazykovědnou společností zabývající se především literární teorií a moderní lingvistikou byl Petrohradský OPOJAZ (společnost pro studium básnického jazyka) působící v letech 1914 - 1930. Mezi jeho přední členy patřil jeho spoluzakladatel Viktor

Šklovskij 1893 – 1984), dále pak Jevgenij Polivanov (1891 – 1938) nebo Lev Jakubinskij (1892 – 1945). Skupina OPOJAZ byla mnohem více seznámena s děním v jazykovědě na západě, než tomu bylo v Moskevském kroužku. Svou činnost odvolávala na práci Ballyho, Meilleta a dalších. (Tamtéž: 68-73)

3.3 Dějiny Pražského lingvistického kroužku

3.3.1 Založení PLK

Jak je všeobecně známo, první oficiální setkání členů Pražského lingvistického kroužku, později označovaného také jako pražská škola, se konalo 6. října roku 1926 v budově pražského anglického semináře, jehož ředitelem byl Vilém Mathesius. Tohoto setkání se zúčastnilo pouhých šest lidí a to B. Havránek, J. Rypka, V. Mathesius, B. Trnka, R. Jakobson a jako zahraniční host Henrik Becker, který přednášel. Po tomto prvním oficiálním zasedání se jeho účastníci dohodli, že se i nadále budou pravidelně setkávat. (Vachek 1999: 13-14)

Zakladatelem kroužku, který zpočátku fungoval pouze jako volné sdružení, byl Vilém Mathesius (1882 – 1945). Mathesius se o jazykovědu zajímal již od svých studentských let. Byl žákem německých lingvistů George von Gabelentze a P. Wegenera, dále Angličana Henryho Sweeta, či Dána Otty Jespersena. Ještě před tím, než vyšel *Kurs obecné lingvistiky* Ferdinanda de Saussura, sepsal svou přednášku, kterou v roce 1911 přednesl v Královské české společnosti nauk, pod názvem *O potenciálnosti jevů jazykových*. Zabýval se zde nutností studia jazykových jevů směrem od statiky k dynamice (Saussure užívá pro totéž termíny synchronní a diachronní studium). Cílem této studie bylo dokázat, „že statická kolísavost je po mnoha stránkách důležitou vlastností jevů jazykových a že uznání této pravdy pomáhá řešit i několik zajímavých otázek lingvistických“ (Mathesius 1970: 7). Díky obsahu mohla mít tato přednáška již v době svého vzniku mimořádný význam, ale stihl ji stejný

osud, jako všechna díla, která v daném prostředí předběhla svou dobu. Přednáška vyšla až v roce 1970 společně s Tezemi předloženými I. sjezdu slovanských filologů. (Černý 1996: 149-150)

V roce 1920 se Mathesius seznámil s ruským jazykovědcem Romanem Osipovičem Jakobsonem, který opustil Moskvu jako člen mise sovětského Červeného kříže a po krátkém působení ve Vídni a Brně se nakonec usadil v Praze (Toman 2011: 57). V této době již Mathesius spolupracoval s Bohumilem Trnkou, který se stal jeho asistentem, kvůli Mathesiovým problémům se zrakem. Z debat těchto tří mužů se zrodila myšlenka o společných setkáních, na kterých by se řešily některé jazykové otázky. Před zahájením oficiálních přednášek spolku (rok 1926, viz výše) proběhla v roce 1925 dvě soukromá setkání Mathesia, Jakobsona, Trnky, Karcevskije a poté i Havránka. (Mathesius 1936: 137-138)

3.3.2 Působení kroužku v prvním desetiletí od jeho založení

První vystoupení kroužku na veřejnosti proběhlo roku 1928 na Prvním mezinárodním lingvistickém sjezdu v Haagu. Sjezdu se zúčastnili R. Jakobson, N. Trubeckoj, S. Karcevskij a V. Mathesius. Podle předem zasílaných konceptů zjistili, že se jejich teorie výrazně shodují s teoriemi ženevských lingvistů Ballyho a Sechehaye. „Dohodli s nimi proto před příslušnou plenární schůzí společnou rezoluci proklamující program nové, synchronicky zaměřené jazykovědné analýzy“ (Vachek 1999: 15-16).

Dalším důležitým milníkem v dějinách kroužku byl první mezinárodní sjezd slavistů uskutečněný v Praze roku 1929. „Lingvisté PLK zde předložili kolektivní, funkčně strukturální jazykovědnou koncepci, známou jako teze Pražského lingvistického kroužku, jejichž autory byli především Mathesius, Havránek, Jakobson, Mukařovský a Weingart“ (Havránková 2008: 18). Se sjezdem souvisí i zahájení ediční činnosti kroužku. K příležitosti sjezdu byly vydány první dvě řady *Travaux du*

Cercle linguistique de Prague, kromě tezí obsahovaly texty týkající se obecné lingvistiky (Vachek 1999: 17).

V roce 1930 se doposud jazykovědné volné sdružení stalo politicky schváleným spolkem. S tím souvisí i vydání stanov a formální stanovení cíle, kterým bylo „pěstovat lingvistiku na základě funkčně strukturálním“ (tamtéž: 21). Stanovy podepsalo celkem patnáct zakládajících členů, předsedou se stal V. Mathesius (v této funkci setrval až do své smrti), místopředsedou byl jmenován R. Jakobson, jednatelem B. Trnka a pokladníkem J. Rypka, po němž funkci převzal J. Mukařovský (tamtéž: 96-97).

V srpnu roku 1931 se měl kroužek zúčastnit dalšího mezinárodního sjezdu, tentokrát pořádaného v Ženevě. Jeho hlavní otázkou měla být fonologie, která byla již po nějaký čas předmětem studia pražských lingvistů. Funkční a strukturální rozbor zvukové stránky řeči sblížoval kroužek s mnohými dalšími tradicemi, kromě mladogramatiků například s odkazem lingvisty Baudouina de Courtenayho, či se současnou americkou lingvistikou reprezentovanou především Edwardem Sapirem, žákem Leonarda Bloomfielda. Jako přípravu na ženevský kongres se kroužek rozhodl svolat fonologickou konferenci do Prahy. V prosinci roku 1930 se sem sjelo mnoho zahraničních lingvistů celkem z osmi evropských zemí. Výsledkem konference byl návrh nové fonologické terminologie a transkripce, který se uveřejnil ve čtvrtém vydání *Travaux*. Následně se nasetkal s odporem ani přednes Trubeckého v Ženevě a Mezinárodní fonologická asociace, která byla ustanovena po konferenci v Praze, byla oficiálně přidružena ke Stálému mezinárodnímu lingvistickému výboru. (Mathesius 1936: 141-142)

Mezi významné počiny kroužku na domácí půdě patří vydání přednášek Mukařovského a Jakobsona, které přednesli k příležitosti osmdesátých narozenin T. G. Masaryka a poté cyklus přednášek o spisovné češtině a jazykové kultuře z roku 1932. „Vnější podnětem k uspořádání cyklu (...) byla tehdejší puristická praxe časopisu *Naše řeč*,

reprezentována především jejím vedoucím redaktorem Jiřím Hallerem“ (Vachek 1999: 20). Přednášky byly obecně dobře přijaty a zásady PLK se „měly v dalších desetiletích stát trvalým východiskem teoretické i praktické péče o českou jazykovou kulturu“ (tamtéž).

V dalších letech se PLK aktivně věnoval jak domácímu prostředí, tak i zahraničí. Zúčastnil se fonetické konference v Amsterdamu konané v roce 1932, kde jeho členové přednesli celý cyklus věnovaný funkčnímu a strukturálnímu zvukovému pojetí jazyka. O rok později se zástupci kroužku vydali na třetí mezinárodní lingvistický sjezd konaný v Římě. Pozvání dostali i roku 1934 na druhý slavistický sjezd ve Varšavě a také na druhý fonetický sjezd konaný roku 1935 v Londýně. Kromě pozvánek na lingvistické sjezdy obdrželi dva badatelé – Isačenko a Vachek - pozvánku na antropologický kongres do Londýna, kde přednášeli o fonologii. (Mathesius 1936: 143-144)

Velice úspěšné desetiletí Pražského lingvistického kroužku uzavřu poznámkou o časopise, na kterém začali členové PLK společně pracovat v roce 1934. Jde o čtvrtletník *Slovo a Slovesnost* s podtitulem Pražský lingvistický kroužek vydávaný od roku 1935 v nakladatelství Melantrich. První číslo obsahovalo redakční prohlášení s vytyčenými úkoly, kterých chtěl kroužek dosáhnout (tamtéž: 144). Autorem zahajovacího sloupku v prvním čísle *Slova a Slovesnosti* byl Karel Čapek. On i další spisovatelé, například Jaroslav Durych, Vladislav Vančura, Vítězslav Nezval, aj., navštěvovali často schůze kroužku a účastnili se debat (Havránková 2008: 21). Členové kroužku publikovali i v jiných časopisech, byl to především *Časopis pro moderní filologii*, *Naše řeč*, či časopisy vydávané univerzitami v Praze a v Brně. Pražská škola podávala informace o své stávající nebo chystané činnosti i do zahraničí, a to v podobě bulletinu Mezinárodní fonologické konference. (Vachek 1999: 22).

3.3.3 Činnost PLK po německé okupaci

Po 15. březnu 1939 byla činnost kroužku nadále až překvapivě intenzivní. Mathesius rychle reagoval na okupaci sborníkem s názvem *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, který vyšel roku 1940. Nadále pokračovaly i přednášky, v prvních měsících jich dokonce přibývalo, možnou příčinou bylo zavření vysokých škol. Postupně se ale začala situace zhoršovat, členové kroužku museli začít publikovat ve *Slově a Slovesnosti* pod pseudonymem a roku 1942 bylo vydávání časopisu úplně zakázáno.

Okupace a válka měly vliv na členskou strukturu školy. Řada ruských a ukrajinských členů prchá z Prahy. Mezi nimi i Roman Jakobson, který již 24. 2. 1939 dopisem žádá PLK, aby ho zprostil funkce místopředsedy (Havránková 2008: 185) a hned po okupaci opouští Prahu. Odchází nejprve do Dánska, Norska, poté v roce 1940 do Švédska a odtud na nákladní lodi do New Yorku, kde nalezne útočiště a věnuje se dále práci ve jménu pražské školy. Němečtí členové se do činnosti kroužku nemohou nadále zapojovat a dva čelní představitelé umírají. Hned v roce 1939 zemřel N. S. Trubeckoj, těsně před koncem války v roce 1945 umírá V. Mathesius. (Toman 2011: 261-262)

3.3.4 Poválečné období

Po skončení války PLK obnovil svou činnost a znovu začal s vydáváním *Slova a Slovesnosti*, prohlásil zde, že kroužek se může „s hrdostí do puntíku dovolávat programu otištěného v prvním ročníku v roce 1935“ (tamtéž: 268). Jakobson psal intenzivně nadšené dopisy Havránkovi a dalším, kteří doufali v jeho návrat do Československa. Ten se nakonec neuskutečnil, neboť Jakobsonovi zde nemohla být zaručena bezpečnost. (Tamtéž: 268-269)

Před rokem 1948 se začala situace kroužku opět zhoršovat. Někteří členové se přihlásili ke komunistické ideologii, radikálně tak učinil například Mukařovský, který nakonec odsoudil téměř vše, co do roku

1948 vykonal (tamtéž: 270). Z východu se také začaly ozývat kritiky strukturalismu, první z úst sovětského lingvisty Čemodanova (Vachek 1999: 65). Následně bylo žádoucí, aby se jazykovědné učení pražské školy přizpůsobilo sovětským normám marrovské školy. České prostředí se tomuto vlivu nejprve zdráhalo, ale v roce 1949 již vyšly první překlady a výbor z marristických spisů. Hned v roce 1950 ale učení Marra odsoudil sám Stalin a následně v roce 1952 již vyšlo několik článků, převážně od Havránka, jež se týkaly přínosu Stalina pro lingvistiku. Trávníček v tom samém roce odsoudil československý strukturalismus a také vyzdvihl Stalinovo učení. Stejně jako byl bičován strukturalismus, byl odsuzován i Roman Jakobson, a to hlavně jako protisovětský emigrant, který zanesl plevel do lingvistiky československé. (Toman 2011: 272-275)

Uvolnění politického režimu přineslo světlé chvíle i do pražské školy. Trnka se na konci 50. let pokusil hájit zásady pražského strukturalismu, v letech šedesátých se pak o to samé snažil Havránek, který vyjádřil lítost ze své unáhlené prudké kritiky z dřívějších let. V této době také vyšel Vachkův *Lingvistický slovník Pražské školy* a bylo možné vydat čtyři čísla *Travaux*. Vachek mohl odcestovat v roce 1964 do Ameriky, kde byla vydána na univerzitě v Indianě dvě jeho díla: *Prague School Reader in Linguistics* a *The Linguistic School of Prague*. V roce 1968 ještě odjel jako hostující profesor na nizozemskou univerzitu do Leidenu. (Vachek 1999: 69-70)

Po sovětské okupaci Československa v srpnu roku 1968 se opět vrátily zlé časy. Ústav pro jazyk český začal být sledován, neboť vyjádřil svou přízeň k dění kolem Pražského jara a na vedoucí pozici se zde během několika let vystřídalo mnoho pracovníků. Bylo zrušeno vydávání *Travaux* a marná byla i snaha o vydání další řady pod novým názvem *Opera linguistica bohémica*. (Tamtéž: 70-72)

Ke vzkříšení Pražského lingvistického kroužku došlo opět po sametové revoluci. Ustavující schůze se konala v únoru roku 1990, zde byl do čela organizace zvolen Miloš Dokulil, žák Havránka a Jakobsona.

Dokulil se musel své funkce ze zdravotních důvodů zanedlouho vzdát a na jeho místo nastoupil Oldřich Leška. (Tamtéž: 73)

3.4 Vnější vlivy a metoda bádání PLK

Beze sporu existuje mnoho škol, děl i autorů, kteří měli vliv na členy a formování Pražského lingvistického kroužku. Mezi ty nejdůležitější nepochybně patří jazykovědci Jan Baudouin de Courtenay a Ferdinand de Saussure, které sám Mathesius označuje „jako dva hlavní průkopníky nové jazykovědy“ (Vachek 1999: 31).

Baudouin de Courtenay (1845 - 1929) se narodil ve Varšavě, ale většinu svého života strávil v Rusku, hlavně v Sankt-Petěrburgu, jako profesor jazykovědy. Byl nejen jazykovědcem, ale i politickým aktivistou, oficiálně požadoval změnu ruského státního zřízení na federaci, za to byl po nějakou dobu uvězněn. Také vystupoval proti „nacionalizaci logiky,“ to znamená, že neuznával žádnou americkou, francouzskou či polskou vědu, ale pouze vědu všeobecně lidskou. V tomto smyslu kritizoval představu o tom, že právo na zobecňování vědeckých poznatků mají pouze západní vědci (Toman 2011: 78-79). Lingvistické myšlenky B. de Courtenayho, stejně jako jazykovědců Kruszewského a Fortunatova, se výrazně shodují s myšlenkami Ferdinanda de Saussura, ba dokonce v tomto ohledu existují názory, že Saussurův *Kurs obecné lingvistiky* nepřináší nic nového, neboť teze, jež obsahuje, vznikly mnohem dříve v hlavách polských a ruských lingvistů (Jakobson 1935: 188). Mathesius obzvláště vyzdvihuje Courtenayho koncept idey funkce (Vachek 1999: 31). Naopak mu byl vyčítán jeho psychologismus, obzvláště co se týče fonologie a definice fonématu, protože „jazykozpytec si nemůže svou úlohu ztěžovati rozborem psychologických korelátů a vybočovati tak s pole vlastního zkoumání“ (Trnka 1935: 238).

Ferdinand de Saussure ovlivnil PLK především důrazem na synchronní rozbor jazyka a myšlenkou o jazykovém systému (Vachek

1999: 32). Důraz na jazyk jako systém, jenž je studován skrze jeho části, je základním pilířem strukturalismu.

Pražská škola čerpala poznatky také z metod Henryho Sweeta a Ottý Jespersena, oba se vymezili vůči jednostrannosti mladogramatické školy. Stejnou roli sehrál i romanopisec Hugo Schuchardt a český jazykovědec Josef Zubatý. (Tamtéž)

Vymezení se vůči škole mladogramatické je charakteristickým rysem kroužku. Metoda, kterou mladogramatici používali, se nazývá geneticko-srovnávací a navazuje na tradici Franze Boppa a jeho následovníka Karla Brugmanna. Pozornost mladogramatické školy byla zaměřena hlavně na historické hláskosloví a tvarosloví, přičemž objevy, kterých bylo dosaženo, byly považovány za definitivní a neměnné. Své bádání zaměřovali pouze na geneticky příbuzné jazyky a jejich historický vývoj. Jediným uznávaným postupem při studiu byl postup historický. Kladem mladogramatiků bylo, že dokázali vypracovat podrobnou badatelskou metodu. (Mathesius 1972: 5-6)

Druhým směrem v jazykovědě devatenáctého století byla metoda analyticko-srovnávací, právě na ni navázal Pražský lingvistický kroužek. Na počátku dvacátého století postupně získávala na převaze, zatímco metoda geneticko-srovnávací pomalu ustupovala. Jejím základem je srovnávání jazykových jevů všech jazyků, bez ohledu na to, zda jsou geneticky příbuzné. Tradice této metody sahá až k Wilhelmu von Humboldtovi. Vyznačuje se větším množstvím izolovaných pokusů spíše než systematickou prací. V rámci tohoto směru tedy nebyla vypracována žádná celistvá badatelská metoda. PLK klade největší důraz na statické (synchronní) zkoumání jazyka, které je minimálně stejně potřebné jako to dynamické. (Tamtéž)

Synchronní metoda byla uplatněna při výzkumu sdělovací funkce jazyka, jež se dostávala do popředí zájmu moderní jazykovědy a při jejímž zkoumání se nelze omezit pouze na metodu historickou. Její

využití je dále nezbytné při studiu nahrazování jednotlivých jazykových jevů v čase. Diachronní metoda dokáže určit pouze to, že jeden jev byl nahrazen druhým, nedokáže ale objasnit důvody této změny. (Tamtéž: 7)

Kromě analyticko-srovnávací metody a důrazu na synchronní studium jazyka je pražská škola charakteristická i zájmem o funkci jazyka. Tradiční mladogramatická škola vycházela z formy, jako ze známé věci a pomocí ní se snažila zjistit funkci. Důvodem tohoto postupu byla i závislost na starých psaných textech jako jediných zdrojích zkoumání. Naopak nový přístup kroužku se vyznačoval zájmem o význam, tedy funkci, a až poté badatelé zjišťovali, jakými prostředky je tato funkce vyjadřována. Tento postup vyplývá z jejího přízviska funkčně strukturální škola. (Tamtéž: 12)

Dalším metodologickým rysem je neatomistické zkoumání jazyka, tedy studium strukturních problémů jazyka jako celku a nestatické zkoumání jazyka, tedy dynamický přístup ke vztahu mezi synchronií a diachronií. (Vachek 1999: 30-31)

PLK se mimo tvorby obecných pravidel pro zkoumání jazyka zabýval i stylistickými problémy, básnickým jazykem, každodenními problémy mluvčích či slovy přejatými z cizích jazyků, obzvláště germanismy. Jakobson, Havránek a Mathesius tyto tzv. „cizomluvy“ hájili, podle nich mají i přejatá slova místo v jazyce, pokud jich je v jazyku zapotřebí. (Tamtéž: 34)

Podrobnějšímu popisu pražského strukturalismu a jeho dvěma významným konceptům bude ještě věnována pozornost v páté kapitole.

4 KODAŇSKÝ LINGVISTICKÝ KROUŽEK

4.1 Louis Hjelmslev

Louis Trolle Hjelmslev se narodil 3. října 1899 v Kodani. V roce 1917 zde začal studovat srovnávací lingvistiku. Poté, v roce 1921, odjel na rok studovat na univerzitu do Litvy, litevská fonologie byla jeho specializací. Několik let strávil také v Praze a Paříži. (Whitfield 1966: 615-616)

V Paříži napsal své první rozsáhlé dílo *Principes de grammaire générale*, které mělo posloužit jako jeho doktorská práce, nebylo však přijato. Doktorský titul nakonec získal v roce 1932 za své dvě eseje o baltských jazycích vydaných pod názvem *Études baltiques* (tamtéž: 616). Společně s kolegou Hansem Udallem vypracoval nové zásady fonologie, které zprvu nazývali fonématikou. Tuto teorii poprvé prezentovali v roce 1935 na fonetickém kongresu v Londýně. O rok později rozšířili teorii fonématiky o oblast gramatiky a na lingvistickém kongresu v Kodani pro ni již použili označení glosématika. Základní principy glosématiky publikovali v krátkém textu s názvem *Synopsis of an Outline of Glossematics*. Asi největšího významu dosáhla Hjelmslevova kniha *Omkring sprogteoriens grundlaeggelse*, vydaná o deset let později v USA pod názvem *Prolegomena to a Theory of Language*. (Černý 1996: 167-168)

Hjelmslev byl zastáncem strukturální lingvistiky, v popisu jazyka jako struktury viděl naprostou vědeckou korektnost (Whitfield 1966: 618). Tvrdil, že jazyk byl v historii studován již z mnoha hledisek, jedno bylo ale prozatím opomenuto, hledisko jazykové. Usiloval o vědu, která by chápala „jazyk ne pouze jako konglomerát momentů logických, historických, fyziologických, fyzikálních, psychologických a sociologických, ale především jako svébytnou veličinu, jako celostní útvar zvláštní povahy“ (Hjelmslev 1971: 6). Chtěl, aby byl jazyk viděn jako samostatný

celek, pro něž by platily specifické zákonitosti a jenž by byl zkoumán specifickými metodami (Černý 1996: 168).

Jednou z charakteristik glosématiky je vytvoření nové terminologie. Hjelmslev zaměňuje názvy užívané pražskou školou, fonému za ceném a morfému za plerém. Přeprocovává i Saussurovy dichotomie, například opozici langue/ parole mění na opozici schéma/text atd. Velký důraz klade na studium vztahů mezi jednotkami procesu (neboli textu). Tyto vztahy jsou jediným předmětem vědeckého popisu a nejsou závislé na svých jednotkách, tak jak předpokládají jiní lingvisté. Mají na rozdíl od skladebných jednotek primární postavení, skladebné jednotky z vědeckého hlediska neexistují samostatně a jsou druhotné. V souvislosti se vztahy zavádí termín funkce. Funkci definuje jako vztah mezi jednotkami, který splňuje podmínky vědecké analýzy. Pokud má nějaká jednotka vztah (funkci) k jiným jednotkám, je nazývána funktivem. (Tamtéž: 169-170)

V jeho glosématice nalezneme řadu dalších nových zásad pro studium jazyka, například popis systému a procesu, teorii jazykového znaku, či komutace. Hjelmslev se pokusil vytvořit teorii, v níž by byl jazyk nahlížen z nového pohledu epistemologie. „Jeho glosématika je vlastně pokus o systematické porovnání struktur přirozených jazyků se strukturami všech ostatních sémiologických systémů, tj. se strukturami všech systémů, které slouží ke komunikaci (sdělování, dorozumívání) včetně systémů nejazykových“ (tamtéž: 169).

Hjelmslev, jehož jméno vždy zůstane spojené s kodaňskou lingvistikou a teorií glosématiky, zemřel 30. května 1965 (Whitfield 1966: 615).

4.2 Historie Kodaňského lingvistického kroužku

Kodaňský lingvistický kroužek byl založen dne 24. září 1931 především díky iniciativě Louise Hjelmsleva a Vigga Brøndela. První

oficiální setkání se konalo v Hjelmslevově domě, kromě něj se ho zúčastnili Jak Barr, jeden ze studentů místní univerzity Detlefsen, Paul Höybye, Hedvig Olsen a Harry Pihler. Inspiraci pro založení školy našel Hjelmslev především v pražském strukturalismu a v dánské filologii, která je spojena se jmény Rasmuse Raska a Otty Jespersena (Krejsová 2003: 63). Podle Pražského lingvistického kroužku (Prague linguistic circle) byl Kodaňský lingvistický kroužek pojmenován (The Linguistic circle of Copenhagen) stejně tak, jako zanedlouho vydané teze (*Traveaux du Cercle Linguistique de Copenhagen*). Teze vyšly v roce 1937 a společně s časopisem *Acta linguistica* vydávaném od roku 1939 stvrzovaly program a působení kodaňské školy.¹

Účelem prvního setkání bylo mimo jiné stanovit směr, kterým se škola bude ubírat. Hjelmslev chtěl rozvinout strukturalismus po vzoru pražské školy a obohatit její výzkumy ve fonologii, tento plán se mu bohužel v prvních letech fungování kodaňského kroužku nepovedl naplnit. Nakonec se kroužek začal ubírat vlastní cestou především ve jménu glosématiky. Do roku 1937 stál v čele Viggo Bröndel, po něm funkci převzal Hjelmslev a setrval v ní až do své smrti.²

Někteří další členové se pokusili aplikovat teorii glosématiky na konkrétní jazyk, neboť sám Hjelmslev takto nikdy neučinil. Prvním byl jeho stoupenec Knud Togeby. Z hlediska glosématiky se pokusil o rozbor francouzštiny, v některých bodech se ale nakonec od Hjelmsleva lišil. O něco lépe zachoval principy glosématiky Emilio A. Llorach, který jí uplatnil na analýzu španělštiny. (Černý 1996: 177)

Přestože glosématika zpočátku nesklidila příliš úspěchu, hlavně kvůli její složitosti a ne úplně dokonalé propracovanosti celé teorie, byl to úctyhodný pokus o vytvoření nové koncepce, která by umožnila zformalizovat strukturální popis všech jazyků. (Tamtéž)

¹ The Linguistic Circle of Copenhagen. Dostupné z: <<http://www.lingvistkredsen.dk/historie-eng.html>>. Citováno 4. 4. 2012.

² Tamtéž.

5 STRUKTURALISMUS V LINGVISTICE

5.1 Pražský strukturalismus

Strukturální lingvistika je nepopíratelně spojená s pražskou školou a se jmény jejích představitelů, jak bylo podrobněji popsáno výše. Někteří autoři považují za oficiální ustanovení strukturalismu na vědeckém poli rok 1929, tedy rok, kdy PLK vydal teze. Ty představily nový koncept struktury, jež je definována například jako „the structure of the system, the manner in which the individual elements of a particular language are arranged for this purpose in relations of mutual dependence“ (Robey 1973: 1).

Přínos pražské školy na poli strukturalismu spočívá hlavně v tom, že byla první, jež uceleně formulovala principy a metody tohoto směru. Některé strukturální prvky nalezneme již u renesančních gramatiků, například v gramatice Paniniho, ale zásadní význam pro zformulování teorie strukturální analýzy měli lingvisté na konci devatenáctého a počátku dvacátého století. Před Pražským lingvistickým kroužkem to byli především Ferdinand de Saussure (viz výše), Baudouin de Courtenay, Ščerba a další. (Trnka 1970: 77)

Důležité je také zmínit, že hovoříme-li o strukturální lingvistice bez jakéhokoliv přízviska, můžeme mít na mysli dva odlišné směry. Tím prvním je tzv. postbloomfieldský strukturalismus, což jsou lingvisté působící ve čtyřicátých a padesátých letech minulého století v Americe. Tato škola se vyznačovala hlavně odmítnutím dichotomie langue/parole, zálibou v taxonomii nebo snahou o definování indukční metody a její aplikaci na analýzu jazyka. Za představitele druhého směru lze považovat evropské a americké lingvisty, kteří navázali na práci Saussura, Boase se Sapirem a částečně i na práci ruských formalistů. Do této skupiny spadá samozřejmě i pražský strukturalismus, jenž nás zde zajímá. (Lyons 1973: 5-6)

Strukturalismus můžeme definovat jako lingvistický trend, který se zabývá analýzou vztahů vyskytujících se mezi jednotlivými segmenty jazyka a koncipovanými jako hierarchicky uspořádaný celek. Vztahy mezi těmito jednotlivými segmenty jsou rozpoznávány a zkoumány skrze jejich vlastnosti. (Trnka 1970:73)

Oproti ruskému formalismu³ klade pražská škola důraz na významovou strukturu a to i na její hlubší či skryté významy. Kromě pouhého sledování struktury se zajímá i o její funkce a jednotlivé prvky pojímá jako součást dynamického celku. Při rozborech textu sleduje i historický a sociální kontext.⁴

Kromě tvorby strukturální metody se členové pražského kroužku zabývali i problémy týkajícími se literatury, vědeckého zájmu o ni, autory literárních textů atd. Usilovali například o zrovnoprávnění všech literárních žánrů. Podle nich nemusí struktura textu nutně patřit do vysoké literatury, aby se tento text stal předmětem zájmu vědců. Proměňuje se pouze komunikační funkce, ale zákonitosti zůstávají stejné. Teorii o arbitrarnosti znaku, tak jak ji definoval Saussure, rozšířili na celý text. Dále zdůrazňovali, že jazyk je to, co utváří realitu, má svá hluboká pravidla, která se neváží na konkrétního jedince a dílo tak není výrazem jeho mysli. K literatuře přistupovali jako k mechanickému konstrukt, který lze dělit na jednotlivé části, tyto části následně tříditi a analyzovat.

Pozornost strukturalistů se zaměřila i na význam. Podle nich není ustáleným ani přirozeným, ale odvíjí se od jazyka. Neexistuje jeden správný význam, tak jak ho stanovil autor díla. Tento přístup byl dále rozvíjen a stal se základem pro další teorie, jež se zabývaly například zkoumáním posunů významů v závislosti na sociálních a historických podmínkách. Jako poslední příklad uvedu jejich zájem o studium

³ Formalismus se zaměřuje pouze na formální strukturu a na formální utváření textu, nezajímá se o funkci struktury, její prvky pouze vyhledává, třídí a popisuje. Sleduje čistě primární text bez jeho historického a sociálního kontextu.

⁴ Pražský strukturalismus. Dostupné na:
<<http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/Pr%20strukturalismus.pdf>>. Citováno 4. 4. 2012.

archaické kultury, mýtů a folklóru jako znakových systémů a lingvistických struktur. Pomocí tohoto přístupu je možné zachytit celkovou strukturu kultury, ve které se projevuje symbolická činnost člověka a skrze ni lze odhalit obecné zákonitosti aktérova světa. Tento způsob uvažování je později blízky právě strukturalistickým antropologům a obzvláště Claudi Lévi-Straussovi.⁵

Vraťme se ještě k zájmu pražské školy o fonologii a fonetiku. Fonologie je subdisciplína lingvistiky zabývající se funkcí, chováním a organizací zvuků v rámci jazyka. Základní jednotkou fonologie je foném, definovaný jako nejmenší významotvorná jednotka jazyka. Vedle fonologie stojí v lingvistickém bádání fonetika, „which is a rather more „neutral“ study of the sounds themselves as phenomena in the physical world“ (Lass 1984: 1). Studium zvukové stránky jazyka v podání pražských lingvistů ovlivnilo nejen další jazykovědné bádání, ale i některé směry v rámci společenských věd. Z fonologie měly vliv na strukturální antropologii především binární opozice. Kromě fonologie sehrála v antropologii roli i teorie o syntagmatických a paradigmatických strukturách.

5.1.1 Fonologie distinktivních rysů

Distinktivními rysy se poprvé zabýval Roman Jakobson se svým kolegou N. S. Trubeckým, v roce 1941 dal Jakobson této teorii první formální podobu (Mannel 2008: 3).⁶ V roce 1951 tuto teorii dále rozpracoval s M. Halle a G. M. Fantem.⁷ Společně vymezili celkem dvanáct distinktivních rysů, jejichž fonetická exponence je definována primárně v termínech akustických, sekundárně v termínech artikulačních. Pojmy z akustické fonetiky jsou využívány právě proto, že nositelem

⁵ Tamtéž.

⁶ Mannel, Robert. Distinctive features. Dostupné na: <<http://clas.mq.edu.au/phonetics/phonology/features/index.html>>. Citováno 4. 4. 2012.

⁷ Phonetics. Dostupné na: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/457255/phonetics/69034/Jakobson-Fant-and-Halle-features>>. Citováno 4. 4. 2012.

informace je především zvukový signál, jenž obsahuje všechny distinktivní rysy. Každý z těchto dvanácti distinktivních rysů chápou jako binární opozici, to znamená, že každý rys má dvě relativní hodnoty. (Kula 2011: 36)

Mezi binárně chápané distinktivní rysy vymezené výše uvedenými autory patří například vokálnost – nevokálnost, konsonantnost – nekonzonantnost, znělost – neznělost, drsnost – hladkost, nazálnost – orálnost, kompaktnost – nekompaktnost a další. (Tamtéž: 37)

Jakobson nebyl jediný, kdo se ve fonologii distinktivními rysy zabýval. Teorii doplňuje například Noam Chomsky, jeho zpracování je dnes mnohem častěji využíváno. Chomsky a Halle navrhli ve své práci „*The Sound Pattern of English*“ celkem 27 distinktivních rysů. Podle nich má každý rys dvě hodnoty a to pozitivní a negativní. Pozitivní hodnota znamená přítomnost rysu, zatímco negativní hodnota znamená jeho absenci. Jejich vymezení distinktivních rysů je považováno za univerzální pro všechny jazyky a za reprezentující fonetické schopnosti každého člověka. (Wang 2011: 2)

Chomsky a Halle rozšiřují Jakobsonovy binární opozice například o opozici sonorátnost – nesonorátnost, koronálnost – nekoronálnost a další.⁸

5.1.2 Syntagma a paradigma

Syntagmatickými a paradigmatickými vztahy se zabýval již Ferdinand de Saussure. Syntagma versus paradigma patří mezi čtyři Saussurovy dichotomie, které měly značný význam na rozvoj strukturální lingvistiky. Jsou to dichotomie substance/forma, langue/parole, diachronie/synchronie a jako poslední právě syntagma/paradigma. Označení paradigma poprvé použil až Louis Hjelmslev, Saussure

⁸ Tamtéž.

ve svém *Kursu obecné lingvistiky* užívá pro paradigmatické vztahy termínu asociativní. (Lyons 1973: 11-14)

Podle něj se syntagmata skládají ze dvou či více jednotek, které po sobě bezprostředně následují. V syntagmatickém vztahu nabývají termíny svého významu jen proto, „že stojí v protikladu k tomu, co předchází nebo co následuje, nebo k obojímu“ (Saussure 1996: 151). Vztah tedy spočívá na několika termínech, které jsou zároveň přítomny v lineární řadě. Syntagmata se nevztahují pouze na slova, ale na jakékoliv komplexní jednotky (složená slova, větné členy), nejcharakterističtějším výrazem syntagmatického vztahu je věta. Přestože věta spadá do oblasti mluvy a ne jazyka, syntagma se mluvě nepodřizuje. (Tamtéž: 150-152)

Asociativní vztahy se zakládají na asociaci slov, „sblíží ty termíny, které vykazují něco společného“ (tamtéž: 154). Tyto vztahy jsou zakódovány v mozku a jejich nepostradatelnou součástí je slovní zásoba každého jedince. Například slovo vyučování může u jedince asociovat termíny jako učit, vyučující, škola atd. Na rozdíl od syntagmatu, které „vyvolává okamžitě představu pořadí a určitého počtu prvků, termíny asociativní čeledi nevystupují ani v určitém množství, ani v určeném pořadí“ (tamtéž: 155). To znamená, že v případě asociace jakéhokoliv pojmu, nemůžeme nikdy dopředu říci, kolik slov a v jakém pořadí se nám vybaví. (Tamtéž: 151-155)

Po Ferdinandu de Saussurovi se paradigmatickými a syntagmatickými vztahy zabýval především Roman Jakobson. Propojil v jazyce syntagmatické vztahy s metonymií a paradigmatické vztahy s metaforou. Metaforu a metonymii viděl jako dva základní způsoby lidského myšlení, jež se odráží v lidském chování a jazyce. Podle něj tvoří základ nejen v jazyce, ale i v literatuře, historii kresby, umění, Freudovo psychoanalýze či folklóru (například svatební písně, zásnubní prsten,...). (Jakobson 2002: 42)

Syntagmatické a paradigmatické vztahy, respektive metonymii a metaforu, rozpracovává podrobněji ve svém díle *Poetická funkce*. Zabývá se zde dvěma způsoby uspořádání jazykového znaku a to kombinací a selekcí. První z nich vyjadřuje, že „ každý znak se skládá z dílčích znaků a/nebo vystupuje jen v kombinaci s jinými znaky“ (Jakobson 1995: 58). Každá jednotka tak tvoří kontext pro jednotky jednodušší nebo je součástí kontextu jednotek složitějších. Kombinace tedy odpovídá syntagmatickým vztahům, tak jak je popisuje Saussure. Druhý z nich vyjadřuje nahrazení jedné alternativy alternativou jinou, „která je té první alternativě ekvivalentní z jednoho hlediska a z jiného hlediska se od ní liší“ (tamtéž: 59). Selektce a substituce odpovídají vztahům paradigmatickým, neboli asociativním. (Tamtéž: 55-60)

Jakobson jde ještě dále a v souvislosti s kombinací a selekcí se zabývá dvěma typy afatických poruch. První z nich je porucha v oblasti podobnosti, v níž je narušena schopnost selektce a substituce, s čímž souvisí porušení metajazykové činnosti a nedostupnost metafory. Druhou je porucha v oblasti soumeznosti, v níž je narušena schopnost kombinace a utváření kontextu, s čímž souvisí neschopnost zachovávat hierarchii jazykových jednotek a nedostupnost metonymie. (Tamtéž: 68-69)

Každá promluva probíhá po dvou liniích, témata se propojují buď na základě podobnosti, nebo na základě soumeznosti – metaforický a metonymický postup. V případě afázie je jeden nebo druhý postup částečně nebo zcela zablokován. Jedinec bez poruchy řeči užívá zároveň obou postupů, „pozorné výzkumy však ukazují, že pod vlivem kulturního typu (vzorce), osobního zaměření a jazykového stylu dávají různí mluvčí jednomu z těchto procesů před druhým přednost“ (tamtéž: 69).

6 STRUKTURALISMUS V ANTROPOLOGII

6.1 Dvě strukturalistické větve na území Evropy

Stejně jako ve strukturální lingvistice můžeme i ve strukturální antropologii rozlišit dva proudy. Prvním z nich je britský strukturalismus, který navazuje intenzivně na učení Émile Durkheima, přebírá od něj jak pojem funkce, tak pojem sociální struktury. V podání britských antropologů tento směr dospěje hlavně ke studiu sociálních sítí (social networks). Nejvlivnějším představitelem strukturálního funkcionalismu byl Alfred Reginald Radcliffe-Brown, jenž se zabýval především analýzami příbuzenství australských kmenů, či analýzami rituálů. Mezi představitele této britské školy patří dále Clyde Mitchell, John Barnes, Elizabeth Bott a další. (Maryanski a Turner 1991: 111-113)

Druhým proudem je francouzská strukturální antropologie inspirována především Saussurem a strukturální lingvistikou, Robertem Hertzem a oproti britskému strukturalismu spíše než Émilem Durkheimem jeho žákem Marcelem Maussem. Hlavním představitelem francouzského strukturalismu je Claude Lévi-Strauss, který sám sebe považoval spíše za „antidurkheimistu“ než za jeho příznivce. Některé vlivy Durkheimovo funkcionalismu ale nalezneme i u strukturalismu Lévi-Strausse. Například Durkheim a Mauss jako první pracovali s mytologií jako se spolehlivým zdrojem pro dekódování logického uspořádání a struktury lidského myšlení. Dále tvrdili, že lidé třídí věci do dvou protikladných kategorií, to znamená, že jsou buď posvátné nebo profánní, čisté nebo nečisté, přátelské nebo nebezpečné atd. Naopak úplně naruby Lévi-Strauss obrátil jejich tvrzení, že lidská mysl postrádá vrozenou kapacitu pro utváření klasifikací. Na rozdíl od R. Radcliffa-Browna francouzský strukturalismus nepovažuje strukturu za součást reality, ale za součást modelů, které ji utváří. Francouzská strukturální antropologie, tedy strukturalismus Clauda Lévi-Strausse, bude hlavním předmětem dalšího zájmu. (Tamtéž: 108-111)

Ke konci svého života byl strukturální lingvistikou ovlivněn i Radcliffe-Brown. Věnoval se studiu australských mýtů, prostřednictvím nichž chtěl dospět k poznání, jak australské kmeny chápou příbuznost mezi sebou a zvířaty a to například na základě požívání masa či způsobu usídlení. Naráží zde na pojetí opozice, která je podle něj obecným prvkem lidského myšlení, ale také tím, „co lidi podněcuje k myšlení v protichůdných párech“ (Strauss 2001: 98). Dále pak tvrdí, že každou sociální úroveň je potřeba považovat za svébytný prvek, bez kterého není možné pochopit úroveň ostatní, jedna rovina z roviny druhé nevychází, nýbrž jedna na druhou působí. (Tamtéž: 97-99)

6.2 Základní charakteristiky strukturální antropologie a její analýzy

Za zakladatele strukturální antropologie je považován Claude Lévi-Strauss. Její vznik se datuje do čtyřicátých let dvacátého století. V tomto období vyšel v americkém časopise *Word*⁹ první Straussův článek, ve kterém je patrný jeho strukturální přístup (Budil 2003: 303).

Strukturální antropologie vychází z myšlenek strukturálních lingvistů, především pak ze studia fonologie. Fonologii, jako základ analýzy, užívala většina strukturálních antropologů. Výjimkou byl Noam Chomsky, který v roce 1953 obrátil východisko své strukturální analýzy ke gramatice (Leach 1973: 40). Například Roland Barthes hovoří o strukturalismu jako o metodě pro studium kulturních artefaktů, která vznikla právě z metod současné lingvistiky. Claude Lévi-Strauss jde ještě dále a tvrdí, že pokud by antropologové následovali lingvisty, mohli by napodobit fonologickou revoluci ve své vlastní disciplíně. Fonologie může být pro analýzu v antropologii využita, platí-li, že sociálními a kulturními fenomény jsou znaky a dále, že tyto znaky jsou definovány jako síť vztahů. (Culler 1973: 21)

⁹ Časopis *Word* vydával The Linguistic Circle of New York (Budil 2003: 303).

Mezi základní charakteristiky strukturalismu v antropologii patří důraz na vztahy, synchronní povahu zkoumané reality, proces transformace, který je užíván namísto procesu kauzality, či studium sociálních kódů. Právě syntéza všech těchto prvků tvoří základ strukturální antropologie.

Jednotkou analýzy ve strukturální antropologii je jakýkoliv celek sociální povahy (příbuzenství, mýtus, způsob oblékání,...), který je studován skrze jeho části. Cílem není popis jednotlivých částí celku, ale studium vztahů, které mezi nimi existují. Struktury nejsou součástí empiricky vnímatelného světa. To, co může pozorovatel vidět, je jen důkazem toho, že nějaká struktura existuje. Stejně tak jako v konverzaci lidé užívají strukturu jazyka (tj. fonologická a gramatická pravidla), které si nejsou vědomi, ani pokud se jich na to zeptáme. Toto pravidlo podle strukturalistů platí u všech sociálních aktivit. (Lane 1970: 14-15)

Strukturalisté kladou důraz na synchronní analýzu, jejich cílem je zkoumat vztahy napříč časovým momentem. Historii chápou jako specifický model vývoje, jehož současné, tedy synchronní vztahy, musí být dobře prozkoumané, než začnou být diachronně řazeny. Synchronní struktura je determinována spíše než historickým procesem současně existujícími vztahy. „Structuralism is rather atemporal than strictly ahistorical“ (tamtéž: 17), to znamená, že čas není pro strukturalisty ani méně ani více důležitý, než jakýkoliv jiný nástroj potřebný pro analýzu. (Tamtéž: 16-17)

Strukturalismus je dále ve své podstatě antikauzální, místo pravidel kauzality užívá pravidla transformace. Při pozorování struktury jedné společnosti ve dvou časových bodech, nebo dvou odlišných společnostech ve stejném časovém bodě se pozornost strukturalistů upírá na transformaci jedné struktury ve strukturu druhou. Po tomto zjištění mohou určit specifickou cestu nějaké struktury, tak jak probíhala od jedné transformace přes druhou. Změny struktur nejsou viděny jako následky nějaké příčiny vyvolané uvnitř společnosti. (Tamtéž: 17)

Značná pozornost je v rámci strukturální antropologie a to především v rámci strukturální sociální antropologie, věnována studiu kódů. Strukturální antropologové považují kódy za součást lidské komunikace a staví je na úroveň komunikace jazykové. Všechny lidské bytosti mají stejné fyziologické potřeby a na ně stejné fyziologické reakce (jídlo, spánek, reprodukce,...). Chování vyplývající z uspokojování těchto potřeb je považováno za lidskou povahu. Chování mimo lidskou povahu je považováno za osobité, ve smyslu osobitosti jedné kultury. To samé platí i pro jazyk. Schopnost naučit se mluvit je součástí lidské povahy, ale jazyk, který se učíme je součástí nějaké kultury. Vedle specifického jazykového kódu jsou v rámci společnosti i mimo ni užívány ke komunikaci další kódy, jež vyplývají také z osobitosti jejích členů. Těmito kódy, které se stávají středem zájmu strukturálních antropologů, může být oblečení, bydlení, jídlo, či způsob stravování. (Leach 1973: 39)

7 CLAUDE LÉVI-STRAUSS

7.1 Život a dílo

Claude Lévi-Strauss se narodil 28. listopadu 1908 v Bruselu v židovské rodině výtvarného umělce. Dětství prožil se svými rodiči v rodinném domě nedaleko od Versailles. V letech 1927 – 1932 studoval práva a filosofii na univerzitě v Paříži. V roce 1934 byl pozván jako hostující profesor na univerzitu v Sao Paulo do Brazílie. V Sao Paulu zůstal do roku 1937. Během zdejšího pobytu se pokusil o etnografické studium místních indiánů. Velká část tohoto výzkumu proběhla pouze v prostoru telegrafické pošty, kde byly místní indiáni v kontaktu s vládou a obchodníky. Ke konci jeho cesty se dostal do kontaktu s izolovaně žijící skupinou, která neuměla portugalsštinu (Kuper 2009). V roce 1936 vydal svůj první antropologický článek o indiánech kmene Bororo. (Leach 1970: VII-VIII)

Poté, co se vrátil do Paříže, obsadila zemi německá armáda, to byl důvod pro Lévi-Straussovou brzkou emigraci do New Yorku. Zde se stal členem antropologického kroužku fungujícího v rámci Kolumbijské univerzity. Mnoho času strávil ve vědecké knihovně, později tvrdil, že vše co ví o antropologii, se naučil právě v tomto období. Tady se také setkal s Romanem Jakobsonem a strukturální lingvistikou, která se stala inspirací pro jeho novou metodu. (Kuper 2009)

V roce 1949 se vrací do Francie a vydává svou doktorskou práci *Les Structures élémentaires de la parenté* (Elementární struktury příbuzenství). Hlavní myšlenka této práce je založena na tvrzení, že zavedení tabu incestu vymezilo zlom v kulturním a přirozeném pořádku. Zavazuje muže k výměně svých sester s jinými muži, čímž vznikají příbuzenské sociální sítě (tamtéž). Roku 1955 je vydána publikace *Tristes Tropiques* (v českém překladu jako *Smutné tropy* dílo vyšlo již roku 1966) a v témže roce vychází v časopise *Journal of American Folklore* pojednání *The Structural Study of Myth*, jež bylo

později zařazeno do díla z roku 1958 *Anthropologie Structurale* (v češtině vychází pod názvem Strukturální antropologie v roce 2006). O rok později je jmenován vedoucím sociální antropologie na College de France. Mezi další díla publikovaná v následujících letech patří například *Le Totemisme aujourd'hui* z roku 1962 (česky toto dílo vyšlo v roce 2001 pod názvem Totemismus dnes), v letech 1964, 1967, 1968 a 1971 následují jednotlivé díly *Mythologiques* (česky vyšly v roce 2006 první dva díly pod názvem Mythologica) aj. (Leach 1970: IX)

Claude Lévi-Strauss byl vůdčí osobností antropologického myšlení své doby. Jeho vlivné teorie byly opřeny především o teorii binárních opozic mezi přírodou a kulturou, či mezi malými společnostmi s jednoduchými technickými znalostmi a velkou moderní civilizací. Věřil, že lidskost je ve své původní, přirozené podobě adaptací na přírodní prostředí. Civilizované společnosti toto přírodní prostředí ohrožují a vyhlazují kulturní rozdíly. Tento pesimistický pohled pravděpodobně pramenil z jeho zkušenosti s amazonskou idylou v protikladu k hrůzostrašnému období druhé světové války. Lévi-Strauss ale také věřil, že všichni lidé sdílí stejný způsob myšlení, přestože přemýšlí o různých věcech a že konflikt kultur je nezbytnou součástí lidské adaptace. Jeden z nejvlivnějších antropologů vůbec zemřel 31. října 2009. (Kuper 2009)

7.2 Analýza mýtů

Analýzou mýtů se před Claudem Lévi-Straussem zabývala řada jiných badatelů a v historii nalezneme různé způsoby interpretace a vysvětlení mytologie. Patří sem například tzv. intelektualistická tradice, někdy nazývaná také jako racionalistická či kognitivní, jejímž představitelem byl mimo jiné James George Frazer. Podle Frazera jsou mýty nesprávným vysvětlením fenoménů týkajících se lidského života nebo přírody. (Lawson 1978: 508)

Po ní následovala tradice funkcionalistická, kam patřili Bronislaw Malinowski, R. Radcliffe-Brown, Wittgenstein a další. Podle funkcionalistů

jsou mýty „an eminently useful cultural artifact for illustrating certain very important problems about the nature of human thought“ (tamtéž). Malinowski odmítl postoj intelektualistické ale i symbolistické tradice, která na ni částečně navazovala. Ve studiu mýtů zdůrazňoval pozornost na jejich psychologickou a sociální funkci.

Jako poslední uvedu tzv. objasňující, či vysvětlující tradici (explanatory tradition), podle jejíchž představitelů jsou mýty druhem vysvětlení (tamtéž: 510). Všechny mýty vidí v jejich nominální hodnotě a pokouší se ukázat, jak by jim mohlo být porozuměno. (Tamtéž: 507)

Lévi-Strauss odmítá většinu dřívějších poznatků, především pak některé body poslední uvedené tradice. Mýty podle něj neslouží pouze k vyjádření základních pocitů (jako je láska, nenávisť, či pomstychtivost), jež sdílí celé lidstvo a nejsou ani pouhým vysvětlením jevů, kterým by jinak než prostřednictvím mýtu nebylo porozuměno (tamtéž: 518). V mýtech spatřoval mnohem hlubší strukturální logiku, kterou se pokoušel odhalit svou vlastní důmyslnou metodou (Chlup 2009: 13).

7.3 Lévi-Straussova strukturální analýza mýtů

Základní stavební jednotkou mýtu je tzv. mytém, neologismus vytvořený z termínu foném. Mytémy se nachází na úrovni věty a mají povahu vztahu. Důležité je, „že skutečnými skladebnými jednotkami mýtu nejsou izolované vztahy, ale *soubory vztahů* a že skladebné jednotky nabývají významové funkce pouze formou kombinací těchto souborů“ (Strauss 2006b: 187). Posloupnost událostí v mýtu nenabývá žádného zákona logiky, jejich struktura je nahodilá, ale přesto se mýty se stejnými charakteristickými rysy nachází na různých místech světa. Toto opakování motivů a témat vyvolává pocit hlubšího řádu, který by mýty mohly skrývat. O mytologii se doposud uvažovalo jako o jazyce na počátku jeho studia. Jazykovědci marně hledali souvislost mezi zvuky a významy napříč všemi jazyky. Problém byl vyřešen až tehdy, když si všimli, že „významová funkce jazyka není přímo spjata se zvuky samými, nýbrž se způsobem,

jak se tyto zvuky navzájem kombinují“ (tamtéž: 184). Jako první jazykovědci uvažoval o mytologii například Jung. Podle něj se významy pojí s přesnými mytologickými motivy. Z tohoto přístupu vyplývá, že budeme-li pro nějaký archetyp hledat mytický příklad, nalezneme ho, ale pokud bychom chtěli konkrétní příklady stáhnout k nějakému archetypu, pravděpodobně nebudeme úspěšní (Chlup 2009: 13). (Strauss 2006b: 182-184)

Lévi-Strauss se snažil o vytvoření teoretického postupu, který by přispěl k lepšímu porozumění vlastností mýtů. V tomto ohledu byl značně ovlivněn právě strukturální lingvistikou. Od Saussura převzal rozdělení jazykové struktury na jazyk (systém všech možných vztahů) a promluvu (realizace těchto vztahů v konkrétní sociální situaci). U Jakobsona se inspiroval fonologickými pravidly a tím, jak se vzájemně kombinují při tvorbě významových jednotek. Některé skryté struktury mýtů podle něj spočívají na velmi podobném systému pravidel jako skryté struktury řečového aktu. Tak jako se slova skládají z jednotek, které samy o sobě nemají žádný význam (jsou pouhými zvuky), jsou i mýty tvořeny částmi, které by v izolaci postrádaly smysl. (Lawson 1978: 518-520)

Stejně jako jazyk i mýtus zahrnuje dvě časové roviny. Podle Saussura má promluva diachronní strukturu, naopak jazyk má strukturu synchronní. Mýtus je určitou promluvou, která se odehrává v čase. Pro jeho studium je ale mnohem důležitější synchronní, nadčasová, struktura, která je totožná se Saussurovo definicí jazyka. Mýty vznikly v dávných časech, ale události, které se tehdy údajně odehrály, mají trvalou strukturu. (Strauss 2006b: 184-185)

Lévi-Strauss při studiu mýtu rozlišuje mezi syntagmatickými a paradigmatickými strukturami. Části mýtů, které se jeví nesrozumitelné či nahodilé na úrovni syntagmatické (úroveň promluvy), se stávají srozumitelnější a pravděpodobnější na paradigmatické úrovni (úroveň jazyka). Pokud bychom brali zřetel pouze na syntagmatickou strukturu,

mýty by se jevily jako nesouvislé a ve své konstrukci příliš nahodilé (Dundes 1997: 40-41).

V mýtech se zabývá i tvorbou binárních opozic. Tvrdí, že mytické myšlení vždy pracuje s povědomím jejich existence. Samy mytémy, ať jsou jakéhokoliv druhu, vedou k binárním operacím, neboť tyto operace jsou nedílnou součástí prostředků, jež umožňují využívání jazyka a myšlení (tamtéž: 40). Také předpokládá, že mýty odhalují binární opozice mnohem jasněji, než kterékoliv jiné folklórní žánry (tamtéž: 44-45). To ale neznamená, že by byly středem jeho zájmu pouze mýty. Předmětem jeho studia jsou i lidové pohádky, legendy, různé tradice, či obřady a rituály, neboť i tyto projevy mohou vést k lepšímu pochopení daných mýtů (Strauss 2006a: 16).

Vzhledem k souvislosti s binárními opozicemi v mýtech zmíním na tomto místě podstatu Lévi-Straussovo pojetí tzv. divokého myšlení, jehož jsou základem. Odmítá představu, že divoké myšlení není schopné vytvářet abstraktní a obecné koncepce, protože pracuje převážně s konkrétními předměty. Podle něj ale lze i z konkrétních předmětů vytvářet abstraktní koncepce a to pokud nejsou nositelem významu samotné předměty, ale vztahy mezi nimi. Základním vztahem, s kterým poté divoké myšlení pracuje, je binární opozice. Myšlení a vnímání funguje na stejném principu jako rozlišování slov v jazyce (to je umožněno díky fonémům, které vůči sobě stojí právě v protikladu). Ani myšlení není s empiricky vnímatelným světem v přímém kontaktu. Oko předává mozku informace, které jsou již zakódovány do vztahů založených na binárních opozicích. Teprve z těchto vztahů je rekonstruován předmět, který oko samo nikdy nevnímalo. (Chlup 2009: 8)

Pro rozbor mýtu je podle Lévi-Strausse strukturální analýza nejvhodnější, neboť se řídí „úsporností výkladu, jednotou řešení, schopností rekonstruovat celek z fragmentu, a na základě aktuálních údajů předvídat celek“ (Strauss 2006b: 186). Každá verze mýtu je analyzována zvlášť. Nejprve ji vyjádří co nejkratšími větami, které seřadí

tak, jak jdou v mýtu po sobě. Mytémy nakonec zanesu do tabulky tím způsobem, že je rozdělím do sloupců, přičemž každý sloupec se vyznačuje nějakým společným vztahem (například příbuzenství, boj se zlem, nemoc,...). Toto uspořádání má synchronicko-diachronickou strukturu, sloupce tvoří synchronní sekvenci, řady tvoří sekvenci diachronní. Chceme-li mýtus analyzovat, pracujeme primárně se sloupci, kdybychom však měli mýtus vyprávět, postupujeme po řadách zleva doprava jako při četbě textu. (Tamtéž: 186-189)

Každý mýtus je nakonec definován jako souhrn všech jeho variant a strukturální analýza musí ke všem přistupovat rovnocenně. Tímto přístupem se zbavuje problémů s hledáním nejstarší verze mýtu, tak jak to bylo zvykem doposud. Při hledání struktury mýtu pracuje s co největším počtem jeho verzí, pokud by pracoval pouze s jednou variantou, šance na vysledování opakujících se vzorců by nebyla příliš velká (Chlup 2009: 15). Z každé nové verze vyjme prvky, které ta předchozí neobsahovala, a podle jejich vztahu k ostatním je začlení do příslušného sloupce. Například u mýtu o Oidipovi bere v úvahu i Freudovu verzi. Grafickým zobrazením jedné varianty mýtu Lévi-Strauss vytvořil dvojrozměrnou tabulku obsahující několik sloupců a řad (viz výše), tabulky všech variant následně postavil za sebe do paralelní řady, čímž získal trojrozměrný obraz, který lze číst celkem třemi směry – zleva doprava (tj. diachronně), shora dolů (tj. synchronně) a oproti jazyku zde existuje i třetí rovina, směr zepředu dozadu. (Strauss 2006b: 191-193)

7.3.1 Syrové a vařené

Syrové a vařené je název prvního dílu Lévi-Straussovo *Mythologik*, pomocí něhož se pokusím nastínit základ jeho analýzy mýtů a mytického myšlení.

Na základě téměř dvou set mýtů nativních společností Nového světa se pokouší prokázat všeobecnou platnost „jakési logiky smyslových kvalit,“ (Strauss 2006a: 13) načrtnout její postupy a odhalit její zákony.

Na počátku Lévi-Strauss vychází od jednoho mýtu tradovaného ve společnosti Bororo, tento výchozí mýtus je označován jako referenční. Od společnosti Bororo, jež žije v tropické oblasti střední Brazílie, se postupně přesouvá k sousedním kmenům. Jeho cílem bylo dostat se až do nejbližších oblastí Severní Ameriky, což se mu v následujících dílech *Mythologik* podařilo. Po celou dobu se pokoušel mezi jednotlivými společnostmi odhalovat jejich vzájemné historické či etnografické vazby. (Tamtéž)

Od zkoumání jednotlivých mýtů přechází ke zkoumání určitých mytických schémat, které řadí na jednu osu. V Grafické podobě by šel postup zakreslit tak, že kolmo na tuto osu v bodě jednoho schématu vztyčuje osy další, to jsou osy schémat mýtů sousedních společností, které mají společné rysy se schématy na první ose. Takto by mohl pokračovat až do nekonečna, přičemž jádro tohoto mnohorozměrného tělesa by se nadále zhušťovalo a zvětšovalo, čímž by se stávalo jasnějším a uspořádanějším. Konečné verze analýzy nelze nikdy dosáhnout, neboť neexistuje žádná společnost, u které by se daly mýty a etnografie, bez níž zkoumání mýtů nelze provádět, poznat vyčerpávajícím způsobem. (Tamtéž: 14-15)

Lévi-Strauss se v praxi nesnažil o analýzu pouze jednoho mýtu (tak jak je analýza popsána v předchozí kapitole na jeho nejčastěji uváděném příkladu mýtu o Oidipovi), neboť mýty „svůj smysl nemají samy v sobě, ale až ve svých vzájemných vztazích“ (Chlup 2009: 20). Celý mytický systém navíc nespočívá v několika stále se opakujících tématech, ale především v jejich transformacích. Právě v těchto transformacích se mytické struktury naplno projevují. Mýtus by měl být vždy interpretován ve vztahu k ostatním mýtům, jež dohromady tvoří transformační grupu. Základním principem analýzy užívané ve všech *Mytologikách* se tedy stává strukturální transformace. (Tamtéž: 20-21)

Mytické transformace nespočívají pouze v přeměně jedné struktury na jinou, ale i ve vyjadřování jedné struktury odlišnými kódy. Přepínání

mezi kódy v rámci jedné struktury je další klíčovou vlastností mýtů. Každý mýtus pracuje s několika kódy zároveň, mohou to být lidé, rostliny, zvířata, astronomické jevy atd. Význam zvířete či rostliny lze rozluštit pouze po analýze dalších mýtů, v nichž se vyskytuje stejný kód a pouze pokud známe hodnotový systém všech zvířat či rostlin dané kultury. Některé kódy je tedy Lévi-Strauss schopen objasnit až po interpretaci desítek mýtů. (Tamtéž: 23-24)

Na počátku analýzy Strauss neurčuje druhy mýtů, tak jak tomu bylo doposud zvykem. Zda je mýtus kosmologický, hrdinský, božský, či spjatý s ročními obdobími nelze určit bez jeho podrobné znalosti, pouze na základě některých vnějších vlastností. (Strauss 2006a: 16)

Vypravěč mýtu si nemůže uvědomovat jeho strukturu, mytické myšlení totiž vyžaduje, aby jeho hlavní rysy zůstávaly skryty. Kdyby to tak nebylo, subjekty vytvářející a předávající mýty by se staly mytology, kteří mýty nevyprávějí, ale vysvětlují a nemohli by jim nadále věřit. Stejná situace nastává i při využívání jazyka, neboť mluvčí neužívají vědomě pravidla gramatiky a fonologie, pokud by tomu tak bylo, pravděpodobně by velmi rychle ztratili myšlenkovou niť. Z tohoto důvodu nelze ukázat, „jak lidé myslí v mýtech, ale jak mýty myslí v lidech, aniž to lidé vědí“ (tamtéž: 24).

Lévi-Strauss nakonec přechází od srovnávání mýtů s jazykem k jejich srovnávání s hudbou. Jedním z jejich společných rysů je například to, že popírají čas, stejně jako mýty i hudba plyne v diachronním čase posluchače, ale dílo samo o sobě je synchronní (tamtéž: 28). I celá kniha je rozvržena jako hudební dílo, její jednotlivé názvy kapitol odpovídají hudební terminologii. Takto chtěl u čtenáře navodit opravdový pocit poslechu hudby, „která je v mýtech taková, jakou ji celý text zachoval, nejen s její harmonií a rytmem, ale také s oním skrytým významem“ (tamtéž: 45).

Lévi-Strauss nakonec ve svých *Mytologikách* utváří ze stovek různých indiánských mýtů systém s jasnou strukturou, který lze chápat jako transformace motivů v nich vyjadřovaných. Na otázku, jaký je vlastně smysl mýtů odpovídá, že „mýty jsou zajímavé jako nejryzejší výraz divokého myšlení a jeho intelektuálních operací“ (Chlup 2009: 25-26). Cílem jeho analýzy bylo odhalení pravidel, kterými se řídí symbolika lidské mysli a také chtěl ukázat, že na první pohled nejasné divoké mytické myšlení má v sobě skrytý řád a po jeho odhalení se stává smysluplným. (Tamtéž)

8 ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusila o nalezení některých vlivů, jež měly koncepty strukturální lingvistiky, zejména pak Pražského lingvistického kroužku, na vznik a utváření strukturální antropologie.

Pozornost byla nejprve věnována Ferdinandu de Saussurovi považovanému za zakladatele moderní lingvistiky. Již jako mladý student se setkával s nejdůležitějšími jazykovědci konce devatenáctého století, kteří měli vliv na utváření jeho pohledu na jazyk. Patřil mezi ně i jeden z čelních představitelů mladogramatické školy Karl Brugmann. Jeho nejdůležitější dílo *Kurs obecné lingvistiky* se dochovalo pouze díky jeho studentům. Kurs se stal zlomovým bodem pro jakékoliv další jazykovědné bádání. Mezi klíčové koncepty patří dichotomie langue/parole a synchronní/diachronní analýza jazyka, dále pak rozlišení fonologie a fonetiky, studium jazyka jako celistvého systému či popis jazykového znaku a jeho vlastností.

Na učení Ferdinanda de Saussura navázal mimo jiné Pražský lingvistický kroužek, v čele s osobnostmi jako byl Vilém Mathesius a Roman Jakobson. V prvních letech své činnosti si vybudoval pevné postavení na evropském vědeckém poli díky své aktivní činnosti na kongresech, publikační činnosti a naplňování stanovených cílů v duchu funkčně strukturální jazykovědy. Metoda kroužku stála v protikladu k historickým postupům mladogramatiků. Dávala přednost synchronnímu studiu jazyka před diachronním a spíše než na budování ucelené metody se zaměřovala na větší množství dílčích studií. U studia jazykových jevů postupovala od studia funkce k objasnění prostředků, skrze které je vyjadřována. A stejně jako Saussure dbala na jeden z nejzákladnějších principů strukturalismu tedy na jazykový systém jako celek, jenž je nutné studovat skrze vztahy mezi jeho částmi.

Dalším strukturálním lingvistou ovlivněným nejen Saussurem, ale i nově vzniklou pražskou školou, byl Louis Hjelmslev, člen Kodaňského

lingvistického kroužku a nejvýznamnější kodaňský strukturální antropolog své doby. Vypracoval novou teorii jazykového systému, tzv. glosématiku. Velký důraz Hjelmslev klade na studium vztahů mezi jednotkami, které považuje za jediné adekvátní vědecké subjekty. Označuje je jako funkce. Charakteristická je i jeho snaha o vytvoření nové lingvistické terminologie, neologismem byly například pojmy pleném a cerém.

Pražský strukturalismus spadá do větve, jež navázala nejen na Saussura, ale také na Boase a ruské formalisty. Zájem pražské školy byl velmi široký, podílela se například na pozvednutí úrovně celé české literatury. Na ostatní společenské směry mělo vliv mimo jiné jejich bádání na poli ústní lidové tradice a folklóru. Jedněmi z později nejvyužívanějších konceptů pražských strukturalistů se staly principy fonologie, již se věnovali obzvláště N. S. Trubeckoj a R. O. Jakobson a syntagmatické a paradigmatické struktury, které jako první formuloval již Ferdinand de Saussure.

Po představení strukturální lingvistiky se pozornost v práci přesunula směrem ke strukturální antropologii. Předmětem mého zájmu byl francouzský strukturalismus, který je mnohem více ovlivněn principy strukturální lingvistiky, především pak fonologií. Mezi hlavní znaky strukturální analýzy patří důraz na celek zkoumaný skrze vztahy mezi jeho částmi, přednost kladená studiu současných jevů, či zájem o transformaci jednotlivých struktur.

Zakladatelem a zároveň nejvýznamnějším představitelem francouzské strukturální antropologie byl Claude Lévi-Strauss. Jeho dílo je silně ovlivněno strukturální lingvistikou. Mezi jeho stěžejní koncepty patří například důraz na binární opozice, které jsou podle něj přirozeným základem divokého myšlení. To dokáže utvářet abstraktní koncepce jen díky vztahům mezi předměty, které jsou na těchto opozicích založeny. Vliv strukturální lingvistiky nalezneme také u analýzy mýtů. Jejich základem jsou vztahy mezi mytémy, které se náhodně kombinují stejně jako vztahy mezi zvuky v jazyce. Pro badatele je důležitější studovat synchronní

strukturu mýtu, neboť ta je na rozdíl od té diachronní trvalá. Postup analýzy, který užívá v *Mytologikách* se odlišuje od analýzy popisované na příkladu mýtu o Oidipovi ve studii s názvem *Struktura mýtů*. Mýty totiž nemají význam samy v sobě, ale až ve svých vzájemných vztazích, proto je nutné studovat velké množství mýtů, aby byla šance na odhalení jejich struktury. Analýzou mytologie amerických indiánů chtěl ukázat pravidla symboliky lidské mysli a skrytý řád mytického myšlení, který se po odhalení stává jasným a smysluplným.

9 RESUMÉ

In my bachelor thesis I deal with the Prague Linguistic Circle and its indisputable asset to the forming of the structural anthropology.

This thesis contains the introduction of the most significant predecessor of the structural linguistics Ferdinand de Saussure and his work called *Course in General Linguistics*. The Prague school of structuralism as well as the Copenhagen school follow his doctrine. The thesis includes the main characteristics of the structural linguistics, which are the emphasis of the language as the entire system and its synchronous stage. Special attention was paid to two concepts, the distinctive features and syntagmatic and paradigmatic relations. At the beginning of its formation the structural anthropology was significantly influenced by the structural linguistics. It greatly emphasizes the relations between the components of the entire system and also the study of contemporary social phenomena. The founder and the most significant representative of the structural anthropology at the same time, to whom attention is paid in the last chapter, was Claude Lévi-Strauss. The influence of the structural linguistics on his work is presented in his analysis of the myths.

10 SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

10.1 Literatura

- [1] Botma, Bert – Kula, Nancy C. – Nasukawa, Kuniya: 2011 – Feature theory. In: Kula Nancy, C. (ed.), *The Continuum Companion to Phonology*. London: Continuum International Publishing Group: 36-41.
- [2] Bouissac, Paul: 2010 – *Saussure: A Guide For The Perplexed*. London: GBR: Continuum International Publishing.
- [3] Budil, Ivo T.: 2003 - *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.
- [4] Culler, Jonathan: 1973 - *The Linguistic Basis of Structuralism*. In: Robey David (ed.), *Structuralism: an introduction*. London: Oxford University: 20-36.
- [5] Černý, Jiří: 1996 – *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia.
- [6] Dundes, Alan: 1997 – *Binary Opposition in Myth: The Propp/Lévi-Strauss Debate in Retrospect*. *Western Folklore* 56: 39-50.
- [7] Havránková, Marie: 2008 – *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci*. Praha: Academia.
- [8] Hjelmslev, Louis: 1971 – *Jazyk*. Praha: Academia.
- [9] Chlup, Radek: 2009 – *Strukturální antropologie včera a dnes: Sto let Clauda Lévi-Strausse I*. *Religio: Revue pro religionistiku* 16: 3-36.
- [10] Jakobson, Roman: 1935 – *Obecná lingvistika v SSSR*. *Slovo a Slovesnost* 1: 187.

- [11] Jakobson, Roman: 1995 – Poetická funkce. Jinočany: H & H.
- [12] Jakobson, Roman: 2002 - The metaphoric and metonymic poles. In: Dirven René, Pörings Ralf (eds.), Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast. Berlin: GmbH & Co: 41-48.
- [13] Krejsová, Vladimíra: 2003 – Vliv Ferdinanda de Saussura na Pražský lingvistický kroužek. Diplomová práce. FF ZČU: Plzeň.
- [14] Kuper, Adam: 2009 - Obituary: Claude Lévi-Strauss. Nature 462.
- [15] Lane, Michael: 1970 - Introduction: The Structuralist Method. In: Lane Michael (ed.), Introduction to structuralism. New York: Basic books: 11-19.
- [16] Lass, Roger: 1984 - Phonology: An introductions to the basic concepts. New York: University of Cambridge.
- [17] Lawson, Thomas E.: 1978 – The Explanation of Myth and Myth as Explanation. Journal of the American Academy of Religion 46: 507-523.
- [18] Leach, Edmund: 1970 - Claude Lévi-Strauss. New York: Viking.
- [19] Leach, Edmund: 1973 - Structuralism in Social Antropology. In: Robey David (ed.), Structuralism: an introduction. London: Oxford University: 37-56.
- [20] Lévi-Strauss, Claude: 2001 – Totemismus dnes. Praha: Dauphin.
- [21] Lévi-Strauss, Claude: 2006a – Mythologica. Syrové a vařené. Praha: Argo.

- [22] Lévi-Strauss, Claude: 2006b – Strukturální antropologie. Praha: Argo.
- [23] Lyons, John: 1973 – Structuralism and Linguistics. In: Robey David (ed.), Structuralism: an introduction. London: Oxford University: 5-19.
- [24] Mathesius, Vilém: 1936 – Deset let Pražského lingvistického kroužku. Slovo a Slovesnost 2: 137-144.
- [25] Mathesius, Vilém: 1970 – O potenciálnosti jevů jazykových. In: Vachek Josef (ed.), U základů pražské školy jazykovědné. Praha: Academia: 5-34.
- [26] Mathesius, Vilém: 1972 – Nové proudy a směry v jazykovědném bádání. In: Vachek Josef (ed.), Z klasického období pražské školy 1925 – 1945. Praha: Academia: 5-17.
- [27] Robey, David: 1973 – Introduction. In: Robey David (ed.), Structuralism: an introduction. London: Oxford University: 1-4.
- [28] Saussure, Ferdinand de: 1996 - Kurs obecné lingvistiky. Praha: Academia.
- [29] Toman, Jindřich: 2011 – Příběh jednoho moderního projektu. Pražský lingvistický kroužek, 1926 – 1948. Praha: Karolinum.
- [30] Trnka, Bohumil: 1935 – O definici fonémou. Slovo a Slovesnost 1: 238-240.
- [31] Trnka, Bohumil: 1970 – Prague Structural Linguistics. In: Lane Michael (ed.), Introduction to Structuralism. New York: Basic books: 73-84.
- [32] Vachek, Josef: 1999 – Prolegomena k dějinám Pražské školy jazykovědné. Jinočany: H & H.

- [33] Wang, Rui: 2011 - Recognizing phonemes and their distinctive features in the brain. Disertační práce. Stanford University: California.
- [34] Waterman, John T.: 1956 – Ferdinand de Saussure- Forerunner of Modern Structuralism. *The Modern Language Journal* 40: 307-309.
- [35] Whitfield, Francis J.: 1966 – Louis Hjelmslev. *Language* 42: 615-619.

10.2 Elektronické zdroje

- [1] Mannell, Robert. *Distinctive features* [online]. Poslední revize 25. 11. 2011 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <<http://clas.mq.edu.au/phonetics/phonology/features/index.html>>.
- [2] *Encyklopedia Britannica. Phonetics* [online]. Poslední revize 3. 4. 2012 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/457255/phonetics/69034/Jakobson-Fant-and-Halle-features>>.
- [3] *Pražský strukturalismus* [online]. Poslední revize 13. 3. 2007 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <<http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/Pr%20strukturalismus.pdf>>.
- [4] *The Linguistic Circle of Copenhagen. History* [online]. Poslední revize 27. 2. 2008 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <<http://www.lingvistkredsen.dk/historie-eng.html>>.